

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Osmaniye Korkut Ata University

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Journal of Economics and Administrative Sciences

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi (Owner of the Journal)	YAYIN VE DANIŞMA KURULU (Publishing and Advisory Board)
Prof. Dr. Turgay UZUN Rektör	Prof. Dr. Ahmet AKSOY (Gazi Üniversitesi)
Editör (Editor)	Prof. Dr. Ahmet Mete ÇİLİNGİRTÜRK (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Selim COŞKUN	Prof. Dr. Alkan SOYAK (Marmara Üniversitesi)
Editör Yardımcıları (Editorial Assistants)	Prof. Dr. Altan ÇABUK (Çukurova Üniversitesi)
Doç. Dr. İlker KEFE	Prof. Dr. A.F.M. Ataur RAHMAN (North South University)
Yayın Kurulu (Editorial Board)	Prof. Dr. Beyhan MARŞAP (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. İlker KEFE	Prof. Dr. Burak GÜRİŞ (İstanbul Üniversitesi)
İngilizce Redaktör (English Redactor)	Prof. Dr. Bülent ÖZ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Öğr. Gör. Fatih ERCAN	Prof. Dr. Dilek ALTAŞ (Marmara Üniversitesi)
Sekreteryası (Secretaria)	Prof. Dr. Ebru ÇAĞLAYAN AKAY (Marmara Üniversitesi)
Arş. Gör. Yasin ÇAM	Prof. Dr. Erdal DİNÇER (Marmara Üniversitesi)
Arş. Gör. Ferhat KARADEMİR	Prof. Dr. Esen YILDIRIM (Marmara Üniversitesi)
Arş. Gör. İbrahim SAKİN	Prof. Dr. Fatma Nur TUĞAL (Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Özlem KURU SÖNMEZ	Prof. Dr. Flavia Mirela BARNA (West University of Timisoara)
Arş. Gör. Dr. Süleyman KALENDER	Prof. Dr. Jiri STROUHAL (Skoda Auto University)
Arş. Gör. Dr. Halenur SOYSAL KURT	Prof. Dr. K. Haldun AKALIN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Murat MAT	Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Arş. Gör. Satuk Buğra ÇETİNKAYA	Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN (Gazi Üniversitesi)
	Prof. Dr. Murat TÜRK (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. M. Fedai ÇAVUŞ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. Mutlu Başaran ÖZTÜRK (Ömer Halisdemir Üniversitesi)
	Prof. Dr. Münevver TURANLI (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
	Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN (Başkent Üniversitesi)
	Prof. Dr. Orhan SEVİLENGÜL (Başkent Üniversitesi)
	Prof. Dr. Selahattin GÜRİŞ (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Selim COŞKUN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. Serap ÇABUK (Çukurova Üniversitesi)
	Prof. Dr. Suat OKTAR (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Şaban UZAY (Erciyes Üniversitesi)
	Prof. Dr. Tuba BAŞKONUŞ DİREKÇİ (Gaziantep Üniversitesi)
	Prof. Dr. Tuncay CAN (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Veland RAMADANI (South East European University)
	Prof. Dr. Zeynep TÜRK (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Doç. Dr. Atilla ÇİFTER (Altınbaş Üniversitesi)
	Doç. Dr. Miruna Lucia NACHESCU (West Timisoara University)
	Dr. Öğr. Üyesi Claudiu BOTOÇ (West University of Timisoara)
	Dr. Öğr. Üyesi Joanna HERNIK (West-Pomeranian University of Technology)
	Dr. Öğr. Üyesi Sakib Bin Amin (North South University)
	Dr. Alexandra Ileana MUTIU (Babes Bolyai University)

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, elektronik ortamda Haziran ve Aralık aylarında yılda iki defa yayınlanan bilimsel hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisadi ve idari bilimler alanlarında ve bu alanlarla ilişkili konuları kapsayan makaleler kabul edilmektedir.

Makaleleriyle dergimize katkı sağlayan yazarlarımıza, makale değerlendirme sürecinde desteğini esirgemeyen hakem ve danışma kurulumuza katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Dergimizin tarandığı endeksler;

YAYIN TÜRÜ: Ulusal Süreli

İletişim Adresi / Contact Info

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Karacaoğlan Yerleşkesi, Fakiuşağı Mah., 80000 Osmaniye / Türkiye

<http://dergipark.gov.tr/oskaiibfd>

iibfdergi@osmaniye.edu.tr

+90 328 827 10 00

HAKEM KURULU
(Referee Board)

Doç. Dr. Erhan İŞCAN (Çukurova Üniversitesi)

Doç. Dr. Samet EVCİ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

Doç. Dr. İrem KEFE (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Önder UZKARALAR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

1- Türkiye’de Terörizmin Finansmanı ile Mücadele Perspektifinde Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Analizi (Araştırma Makalesi)	1-19
<i>Mücahit DİZMAN, Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ</i>	
2- Yeşil Teori (Araştırma Makalesi)	12-28
<i>Dr. Mehmet Erkin KARA</i>	

TÜRKİYE'DE TERÖRİZMİN FİNANSMANIYLA MÜCADELE PERSPEKTİFİNDE HAZIRLANAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ANALİZİ¹

Geliş Tarihi : 12.06.2024

Mücahit DİZMAN²

Kabul Tarihi : 26.06.2024

Sıtkı YILDIZ³

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Özet

Terörizm modern çağın salgın hastalığı haline gelmiştir. Terörizm çalışmalarıyla ilgili literatür incelendiğinde son dönemde yapılanlarda finansman kaynaklarının kesilmesinin gerekliliğine yönelik bulgular dikkat çekmektedir. Genellikle, terörizmle etkin mücadele için finans kaynaklarının kesilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Yapılan bu çalışmaların genel bir analizinin ortaya konularak sonraki çalışmalara yol gösterilmesi önemlidir. Hazırlanan bu çalışmada, terörizmin finansmanı ile ilgili Türkiye'deki lisansüstü tezler örneklem olarak belirlenmiştir. Çoğunlukla nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı çalışmada, terörizmin finansmanı ve mücadele yöntemleri hakkında geniş bir literatüre yer verilmektedir. Bunun yanı sıra alan araştırması olarak Türkiye'deki lisansüstü tezler, niceliksel ve niteliksel yönleriyle derinlemesine incelenmektedir. Elde edilen bulgularda, terörizmin finansmanına yönelik Türkiye'de yeterince bilimsel ilginin oluşmadığı görülmektedir. Bu noktada çalışmada, bilimsel çalışmalara yönelik ilginin artırılmasına yönelik politika önerisi oluşturulurken çalışma sayısından ziyade içeriğin güçlendirilmesinin gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Terörizmin Finansmanı, FATF, Egmont Grubu, MASAK.

JEL Kodları: F50, F51, F53.

ANALYSIS OF POSTGRADUATE THESES PREPARED IN THE PERSPECTIVE OF COMBATING THE FINANCING OF TERRORISM IN TÜRKİYE

Abstract

Terrorism has become the epidemic disease of the modern age. When the literature on terrorism studies is examined, recent findings regarding the necessity of cutting financial resources draw attention. It is generally stated that financial resources must be cut in order to fight effectively against terrorism. It is important to provide a general analysis of these studies and to guide future studies. In this study, postgraduate theses in Türkiye regarding the financing of terrorism were determined as a sample. The study, in which mostly qualitative research techniques are used, includes an extensive literature on the financing of terrorism and combat methods. In addition, as a field research, postgraduate theses in Türkiye are examined in depth in quantitative and qualitative aspects. The findings indicate that there is not enough scientific interest in the financing of terrorism in Türkiye. At this point, the study emphasizes that when creating a policy proposal to increase interest in scientific studies, the content rather than the number of studies should be strengthened.

Keywords: Terrorism, Financing of Terrorism, FATF, Egmont Group, MASAK.

JEL Codes: F50, F51, F53.

¹ Bu makale, Mücahit DİZMAN tarafından 2024 yılında Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı'nda tamamlanan "Türkiye'deki Lisansüstü Tezler Üzerinden Terörizmin Finansmanının Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden faydalanarak hazırlanmıştır.

² Dr. Adayı, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik, mucahitdizman@gmail.com, ORC-ID: [0000-0003-4600-8078](https://orcid.org/0000-0003-4600-8078)

³ Prof. Dr. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Ana Bilim Dalı, sitki.yildiz@pa.edu.tr, ORC-ID: [0000-0003-4124-512X](https://orcid.org/0000-0003-4124-512X).

1. GİRİŞ

Terörizm insanoğlunu uzun zamandır sürekli şekilde tehdit eden olgular arasında yer almaktadır. Bazen büyük insan kıyımlarına bazen de simgesel kayıplarla toplumsal olaylara sebep olan terörizm çok yönlü bir kavramdır. Gerçekleştirilen terör eylemleri, halkı korkutmasının yanı sıra toplumun bazı sosyolojik olarak hassas noktalarına zarar vererek iç savaşa kadar ilerleyebilecek çeşitli karışıklıkların oluşmasına sebep olabilmektedir. Terörizm çalışmalarına dair literatür incelendiğinde genel kanı olarak düşünülen pratik saha mücadelelerinden ziyade terörizme sağlanan finansman kaynaklarının kesilmesi gerekliliğinin ilk sırada değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu sebeple yapılan bu çalışma terörizmin finansmanı ile mücadele hususuna odaklıdır.

Terör yapıları toplumların eksik yönlerinden faydalanarak destekçilerini artıracak ve mevcut olanları konsolide edecek ideolojiler geliştirebilmektedir. Bir grubun terörle ilintisini ortaya koyabilmek için örgüt, ideoloji ve destek ögeleri belirlenmelidir. Belirli bir ideolojik eksen etrafında oluşan örgütler, sağlanan lojistik ve finansal destekler sayesinde varlığını somut hale getirmektedir. Buradaki destek ögesi, bir bakıma örgütün varlığını kesinleştirerek hareket alanı kazanarak eyleme geçmesi için hazır hale gelmesidir (Bjorgo, 2014). Çünkü bir örgütün herhangi bir faaliyeti, eylemi veya olayı gerçekleştirmek için sadece varlığını sağlamış olması yeterli değildir. Bu noktada örgütü harekete geçiren durum gerekli finansal desteğin elde edilerek lojistik faaliyetlerde, malzeme satın alınımında veya elemanlarının ihtiyaçlarının giderilmesi gibi noktalarda kullanılmasıdır. Burada lojistik destek herhangi bir kuruluşun araçlarıyla sağlansa da diğer ihtiyaçlar için mutlak şekilde finansman gereklidir.

Devletler terörizmin finansmanı ile mücadele edebilmek için çeşitli araçlar geliştirmektedir. Bu araçlar arasında pratik uygulamaları oluşturan yasal düzenlemeler, eğitimler veya teknolojik araçlar yer alırken teorik uygulamalar arasında raporlar ve bilimsel çalışmalar mevcuttur. Buradaki durum birbirini tamamlar niteliktedir. Kolluk kuvvetlerinin pratik uygulamalarının eksik yönlerine dikkat çekilmesi ve modern uygulamalara uyum sağlanması amacıyla bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye’deki bilimsel çalışmalar da bu yönde önemli yere sahiptir. Terörizmin finansmanı ile mücadele amacıyla hazırlanan Türkiye’de birçok yasal düzenleme, rapor ve bilimsel çalışma mevcuttur.

Bu çalışma terörizmin finansmanı ile mücadeleye yönelik Türkiye’deki üniversitelerde hazırlanan lisansüstü tezlerin birçok yönüyle yetersiz olduğu varsayımını temel alarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda Ulusal YÖK Tez Merkezinde “terörün finansmanı” ve “terörizmin finansmanı” kavramlarıyla yapılan tarama sonucunda 42 adet tez belirlenmiştir. Çalışmanın örnekleminde sosyal bilimler alanına odaklı tezler hedeflendiği için 37 adet tez incelenmiştir. Bu tezler niteliksel ve kısmen niceliksel yönleriyle içerik analizi tekniğiyle değerlendirilerek elde edilen bilgiler metinleştirilmiştir.

Özetle, bu çalışmada, terörizmle mücadele konusunun önemine dikkat çekilirken finansman ayağının kesilmesinin gerekliliği ortaya çıkarılmaktadır. Buradan yola çıkarak terörizmin finansmanı ile mücadelede mevcut literatürde yer alan düzenlemelerin yanı sıra ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile mücadele araçlarına yönelik güncel bir alanyazın sunulmaktadır. Çalışmanın alan araştırmasında ise Türk Devletinin terörizmin finansmanı ile mücadele konusunda verdiği çabaya destek olması amacıyla hazırlanmış lisansüstü tezler, niteliksel ve kısmen nicel yönleriyle irdelenerek elde edilen bulgularla konunun paydaşlarına ve politika üreticilere katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

2. TERÖRİZMİN FİNANSMANI

Karmaşık yöntemlerin benimsendiği terörizm, motivasyon kazanmış bir terörist tarafından uygulanması kolay olan ancak devletler tarafından engellenmesi zor olan bir yapıya sahiptir (Bentekas, 2003, s. 316). Tercih edilen eylem türleri sebebiyle dehşet ve korku derecesinde endişe verici sonuçlar ortaya çıkarması yönüyle terörizm insanlığın varlığını tehdit etmektedir. Burada eylem türlerinin çeşitlenmesi veya devletlerin engelleme çalışmalarına rağmen tehdit seviyelerini korumaları finansman desteklerinin eksilmemesi hatta artmasıyla alakalıdır. Yani terörizmin varlığını korumasındaki en önemli etken finansman ayağıdır. Adeta bir evin çatısını oluşturan yapı misali bir işleve sahiptir. Ancak terörizmle mücadele konusu bu kadar basite indirgenerek çözülememiştir. Çünkü sorun 11 Eylül saldırıları ve sonrasında yaşanan bir dizi terör eylemiyle uluslararası konjonktürün en temel tehditlerinden birisi haline gelmiştir.

Alanyazın incelendiğinde 21'nci yüzyılın sorunlarına ışık tutan uluslararası çalışmalarda, terörizmle mücadelede finansman ayağının kesilmesi birincil hedefler arasında gösterilmektedir. Bu kapsamda bir dizi tanımlama çalışması ve uluslararası mevzuat düzenlemesine rastlamak mümkündür. Terörizmin finansmanı kavramı için uluslararası bağlamda bir çerçeve tanım, 1999 yılında hazırlanmaya başlanan ve 2000 yılı içerisinde yürürlüğe konulan Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmede yapılmaktadır (Levi, 2010, s. 655). Bu sözleşme 11 Eylül saldırılarından önce terörizmin finansmanına uluslararası boyutta dikkat çekmesi yönüyle önemlidir. Sözleşmeye imza için davet edilen devletlerin büyük çoğunluğu 11 Eylül saldırıları sonrası hızla imzalarını tamamlamış olup Nisan 2022'de neredeyse Birleşmiş Milletler (BM)'e üye ülkelerin büyük çoğunluğu sözleşmeyi imzalamıştır. Türkiye bu sözleşmeyi, saldırıların hemen sonrasına denk gelen 27 Eylül 2001 tarihinde imzalamıştır. Sözleşmede; "bir kimsenin sözleşmede belirtilen eylemlerde kullanılmak amacıyla ya da kısmen veya tamamen bu tür eylemlerde kullanılacağını bilerek fonlar toplaması ve sağlaması terörün finansmanı sayılır" ifadesiyle terörizmin finansmanı kavramının çerçevesi belirlenmiştir.

Literatür incelendiğinde terörizmin finansmanı ile ilgili çalışmalarda birçok tanımlama mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Terörün sürdürülebilmesi için gerekli olan finansal kaynaklar (Freeman, 2012, s. 7),
- Devlet dışı şiddet olayları için sağlanan ekonomik kaynaklardır (Clarke, 2015, s. 1),
- Halkı sindirmek için gerçekleştirilen terör ve teröre varan tehdit eylemlerinin gerçekleştirilebilmesi için oluşturulan mali kaynaklardır (Hoffman, 2017),
- Terör örgütlerinin faaliyetlerini finanse etmek için kullandıkları araç ve yöntemlerdir (Yanarışik, 2022, s. 3230),
- Terör örgütlerinin faaliyetlerinin devamlılığı için finansal olarak desteklenmeleri ve süreklilik arz eden finans kaynaklarının temin edilmesidir (Gürel, 2017, s. 16),
- Terör eylemlerinde veya teröristler ya da terör örgütleri tarafından kullanılacağını bilerek ve isteyerek fon sağlanması veya toplanmasıdır (MASAK, 2015, s. 5),
- Terör eylemlerini gerçekleştirmek için kaynaklar oluşturularak fonların toplanmasıdır (Avrupa Birliği, 2005).

2.1. Terörizmin Finansman Kaynakları

Terör şebekeleri finansal gelir akışını sürekli hale getirdikleri takdirde varlıklarını güçlendirerek zarar verdikleri ülkede veya bölgede etki alanlarını genişletmektedir. Bu bağlamda terörizmin sürekliliği hususu perspektifinden bakıldığında finansal kaynakların can suyu niteliği taşıdığı söylenebilir. Günümüzde terörizm, ulusal boyutları aşmış uluslararası

düzeyde etkinlik kazanmıştır. Terör örgütleri elde ettikleri finansal desteklerle uzun yıllar varlıklarını korumalarının yanı sıra teknik ve sosyal kapasitelerini geliştirerek uluslararası boyuttaki etkinliklerini de artırmışlardır. Bu durum sabit bir finansal kaynağı elde eden terör örgütünün sadece varlığını sağladığı gerçeğinin yanı sıra gelişmesine de ön ayak olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Terör örgütlerinin sahip olduğu finansal kaynaklar yasadışı, yasal görünümü, devlet destekli veya kamusal kuruluşların istismarıyla elde edilmektedir. Bu konu çok yönlü bir derinliğe sahiptir. Her bir gelir kaynağı hakkında derinlemesine çalışmaların yapılmasını gerektirmektedir. Terörizmin finansman kaynaklarını belirleme sürecindeki ilk strateji, “*teröristlerin neden finansman arayışında oldukları?*” sorusuyla başlamaktadır (Dizman, 2023). Ancak bu soru örgütün sadece genel yapısını sorgulamaktadır. Teröristler eylemlerine dair silah ve teçhizat elde etmek, elemanlarını hareket ettirmek veya sürekliliğini sağlamak için genel harcamalar yapmak zorundadır (Turan ve Gemici, 2020, s. 262). Teröristler varlıklarını sürdürülebilmek için devlet düzeninin sağladığı hizmetlere gereksinim duymaktadır (Jenkins, 2006). Bunlar arasında yiyecek, barınma veya sağlık gibi temel ihtiyaçlar yer alırken propaganda ile elemanları arasındaki meşruluğunu sağlayarak yeni elemanlar temin etmek veya basılı-görsel yayın oluşturarak şehir içi yapılanmalarını konsolide etmek gibi birçok girişim de ikincil düzey ihtiyaçlar olarak değerlendirilmektedir. Bütün bunlar bir terör örgütünün ortaya çıkması, varlığını sağlaması ve ulusal düzeyden uluslararası boyutta etkili hale gelmesi için kaçınılmaz olan ihtiyaçlardır.

11 Eylül saldırılarına kadar terörizmin finansmanı kavramına karapara aklanmasının önlenmesi ve suç gelirleriyle bağlantılı çerçeveden bakılmaktaydı. Ancak 11 Eylül saldırıları sonrası, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) güvenlik kurumlarının elde ettiği verilerden anlaşıldığı üzere El-Kaide terör örgütü, sivil toplum kuruluşlarından, etkinliklerden ve daha birçok yasal görünümü finansal kaynaktan faydalanarak eylemlerine finansman sağlamıştır. Bu kaynaklar sayesinde ABD’de düzenlediği terör saldırılarının finansal kaynaklarını bölgeler ve kıtalararası boyutlarda taşıyabilmiştir. Bu hususların tespit edilmesinden sonra uluslararası alanda terörizmin finansmanının önlenmesinin önemi daha da artmıştır (Pieth, 2003). Bu noktada birçok adım atılmıştır. Bunlardan en önemlileri; terörizmin finansmanı tanımının uluslararası sözleşmelere konu edilerek kabul edilmesi, Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmenin imzalanarak onaylanması ve BM, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD), Financial Action Task Force (Mali Eylem Görev Gücü-FATF), Egmont Grubu ve benzeri kuruluşların çalışmaları sayesinde birçok ulusal kuruluşun temel görev alanları arasına terörizmin finansmanının önlenmesi misyonu eklenmiştir. Terörizmin finansmanı kavramı, genel çerçevede düşünüldüğünde “*terörizmle bağlantılı kişi veya gruplara herhangi bir şekilde finansal destek sağlanmasıdır*”. Bu hususta Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmede yer alan çerçeve niteliğinde açıklamalar dikkate alınarak güncel bir tanım ortaya koyulacak olursa şu şekilde olacaktır:

“Terörizmin finansmanı: Kişiler tarafından amacı ne olursa olsun bir milletin korkmasını sağlamak, mevcut hükümetlerin ve devletlerin kurumlarını meşru olmayan talepler için zorlamak, silahsız askerler dâhil tüm sivilleri endişeye sevk edecek hareketlerde bulunarak bilerek veya kasti şekilde finansal destek sağlamak veya fon toplamaktır.”

Terör yapıları, ortaya çıkmak, eylem gerçekleştirmek ve sürekliliklerini sağlayarak güçlenmek amacıyla devamlı finansal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Çünkü korku, tehdit, baskı ve şantaj gerçekleştirmek için hedef yerine koydukları kişi ve topluluklara yönelik fiili eylem yapabilmek için belirledikleri ideoloji çerçevesinde eylemsel yönü olan elemanları elde etmek, elemanlarının ihtiyaçlarını gidermek ve eylemleri için silah-mühimmat satın almak zorundadır.

Dönmezer (1977, s. 7; 1980, s. 1) bu konuda terör örgütlerinin parasal kaynak elde etmelerinin, mevcudiyetleriyle doğrudan orantılı olduğunu iddia etmektedir. Yani özetle, terörizm olgusunun en ufak varsayımının bile gerçek olması için finansal kaynağa sahip olma zorunluluğu vardır.

Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın 2006 yılında yayınladığı ve 2014 yılında son değişikliği yaptığı Terörizmin Finansmanına Yönelik Şüpheli İşlemlerin Bildirimi Genel Tebliğinde terörizmin finans kaynakları;

- Yasadışı eylemlerden sağlanan finansman kaynakları,
- Yasal görünümlü faaliyetlerden sağlanan kaynaklar,
- Diğer devletlerce sağlanan finansal kaynaklar, kategorileriyle ele alınmaktadır.

Şekil 1. Terörizmin finansman kaynakları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Terör örgütleri 2000 yılı öncesinde, organize suç örgütleriyle iltisakları sonucu bazı finansal kaynakların yasadışı şekilde elde edilme süreçlerini öğrenmişlerdir. Bu faaliyetler arasında; uyuşturucu kaçakçılığı, silah ve mühimmat kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, şantaj, haraç, tehdit, gasp, insan kaçırma ve hırsızlık suçları yer almaktadır. En başta uyuşturucu satışı ve kaçakçılığında ciddi miktarlarda kaynak elde eden terör örgütlerinin gerçekleştirdiği suç, bazı çalışmalarda narko-terör başlığı altında ele alınmaktadır (Freeman, 2016). Şüpheli İşlemlerin Bildirimi Genel Tebliğine göre silah-mühimmat kaçakçılığı ile terörizm arasında ciddi bir bağlantı vardır. Ayrıca terör yapılarının birçok ihtiyacında altyapısını oluşturduğu veya çeşitli şekillerde destek aldığı iddia edilen organize suç örgütleri, şehir içinde uyuşturucu satışı, silah-mühimmat sevkiyatı, hedef kişilere yönelik tehdit, şantaj veya haraç-fidye şeklinde gelirlerin toplanmasını sağlamaktadır. Ek olarak örgüt elemanlarının çeşitli lojistik ve eylemsel ihtiyaçlarının giderilmesi suretiyle organize suç örgütleriyle birçok iltisaklı yönü mevcuttur.

Terörizmin yasal görünümlü finansal kaynakları arasında; kâr amacı gütmeyen kuruluşların istismar edilmesi, ticari yapıların kullanılması, görsel ve basılı yayın araçlarının kullanılması ile kermes, konser ve toplantı gibi etkinliklerin istismar edilmesi yer almaktadır. Terör örgütleri birçok ülkede gizlenmiş şekilde altyapılarına destek olmak sebebiyle ticari işletmeler kurmuştur. Bu işletmeleri bazı durumlarda örgüt, bizzat kamufle olmuş elemanlarının girişimleri ile kurarken bazı durumlarda ise zorla ele geçirmektedir. Her iki durumda da terör yapılarına hizmet eden ticari işletmeler, terör yapılarının uluslararası organizasyon gerçekleştirme süreçlerinde veya faaliyet süreçlerinde doğrudan etkili olmaktadır. Ticari işletmeler bazı durumlarda devletler tarafından da kullanılmaktadır. Kendi ülkesindeki ticari işletmenin rakip ülkedeki terör yapısına destek olmasına göz yuman devletler mevcuttur.

Bu durumun örneklerine, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) terör örgütünün Fransa’da yer alan ticari işletmeleri kullanarak yardım sağlaması hususunda rastlanmaktadır (Şahin ve İrdem, 2017). Terör örgütleri, medya, televizyon ve basılı yayın üzerinden sadece finansal destek değil ayrıca propaganda da yapabilmektedir. Bu noktada aracılık eden iletişim firmaları dolaylı yoldan ücret talep etmeyerek finansal ve lojistik destek sağlamış olmaktadır (Akçacı ve Gök, 2023).

Son olarak Tebliğde, diğer ülkelerin sağladığı finansal destekler yer almaktadır. Günümüzde ülkeler terör örgütlerini vekâlet aracı olarak uluslararası politika aygıtı şeklinde kullanmaktadır. Bu durum son dönemde fazlasıyla istismar edilmekte olup küresel düzenin bozulmasındaki en önemli etkenlerden birisini oluşturmaktadır. Rakip devletlerin birçok parametresinin negatife döndürülerek tehdit olmaktan çıkarılması amacıyla rakip ülkedeki terör şebekelerinin, ideolojilerinin, yapılarının veya gruplarının finansal veya lojistik olarak desteklenmesidir. Bu durum mevcut dönemde hibrit savaş tarzı olarak anılmaya çalışılmaktadır. Rakip devletin vatandaşlarının kendi vatandaşları tarafından yıpratılması veya yok edilmesini hedefleyen bu yöntem, günümüzde birçok devletin kullandığı ve denge sağlanması adına karşılıklı mecburiyete dönüşmüştür. Yani böyle bir yöntemi tercih etmeye ihtimam göstermeyecek bir devlet dâhi dengenin sağlanması adına rakip devletin içerisindeki ayrılıkçı veya radikal yapıları desteklemenin yollarını aramaktadır.

2.2. Terörizmin Finansmanı ile Mücadele

Terörizmin finansmanının önlenmesi amacıyla ulusal ve uluslararası alanda birçok kuruluş görevlendirilerek yasal düzenlemelerle yetkilendirilmiştir. Bu kuruluşlar arasında en başta gelenler; uluslararası alanda BM, FATF ve Egmont Grubu ile ulusal alanda Mali Suçları Araştırma Kurumu (MASAK)’dur. BM tarafından terörizmin finansmanı ile mücadele amacıyla organize edilen ve hazırlanan ilk somut çalışma olma özelliğini taşıyan Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (Yücel, 2015, s. 22), BM Genel Kurulu’nun 1996 yılındaki 51/210 sayılı karara ait çağrısıyla vücut bulmuştur. Bu çağrıyla devletlere, terörün finanse edilmesi meselesinin ciddiyeti vurgulanmakta olup tüm dünya devletlerine, terörizme aktarılma şüphesi olan fonların takip edilmesi adına işbirliği daveti yapılmaktadır. Devamında BM Genel Kurulu 1999 yılı Aralık ayında New York’ta bir toplantı düzenlemiş olup bu toplantıda Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme’yi onaylamıştır. Devletler tarafından imzaların atılması süreci başlangıçta hızlı bir karşılık bulmasa da 11 Eylül saldırıları sonrası 2002 yılı Nisan ayında tamamlanmıştır. Bu noktada saldırıların imza sürecine ivme kazandırdığı varsayımı ortaya atılabilir.

BM, terörizmin finansmanının önlenmesi adına önemli sözleşmeler ve bir dizi toplantının yanı sıra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararlarıyla da önemli tedbirler almaktadır. BMGK kararlarının en önemli özelliği, taraf devletler açısından bağlayıcı oluşudur. Bu kapsamda alınan kararlar ulusal yasaları doğrudan etkilemekte ve uygulanma zorunluluğu doğurmaktadır. BMGK, 1999 yılında 1267 sayılı karar ve 11 Eylül saldırıları sonrası 27 Eylül 2001’de 1373 sayılı kararı terörizmin finansmanını engellemek amacıyla almıştır. Bu kararlarda çoğunlukla tespit edilen teröristlerin varlıkları ve menşeleri belirtilmekte olup bunlara yönelik alınacak malvarlığı dondurma kararları ve elkoyma tedbirlerinin yanı sıra El-Kaide ve Taliban’a özgü uygulanması gereken yaptırımlar yer almaktadır.

Terörizmin finansmanı ile mücadelede ulusal kuruluşların mevcut süreçteki etkinliğinin temelini uluslararası çalışmaların etkinliği oluşturmaktadır. BM nezdinde somut olarak Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme ile başlayan süreç OECD bünyesinde suç gelirleriyle mücadele eden FATF’ın temel görev alanına terörizmin finansmanının önlenmesi misyonunun eklenmesiyle devam etmiştir. Bu durum terörizmin

finansmanı ile mücadele sürecini etkinlik olarak daha üst bir seviyeye taşımıştır. FATF (Ekim, 2001) terörizmin finansmanı ile mücadele amacıyla 11 Eylül saldırılarından yaklaşık bir ay sonra 8 Özel Tavsiye Kararı yayınlamıştır. 2004 yılında yayınladığı son Özel Tavsiye Kararıyla birlikte (Chocan, 2019, s. 5) toplamda 9 Özel Tavsiye Kararıyla 2012 yılına kadar terörizmin finansmanı ile mücadele etmiştir. Bu tarihte yapılan toplantılar, terörizmin finansmanı ile suç gelirlerinin iç içe geçmiş suçlar olarak değerlendirildiğinde daha yüksek etkinlik sağlanacağını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda 9 Özel Tavsiye, suç gelirleriyle mücadele için kullanılan 40 Tavsiyenin içerisine dâhil edilerek günümüzde toplam 40 Tavsiye Kararıyla hem suç gelirlerinin aklanması hem de terörizmin finansmanı ile mücadele edilmektedir (de Koker, 2013, s. 168). FATF'ın tavsiye kararları arasındaki en önemlisi, üye ülkelerin kabul edilen tavsiyeleri ulusal mevzuatlarına uyarlamak zorunda olmasıdır. Bu kararlar birçok ülkenin ulusal mevzuatında terörizmin finansmanı ve suç gelirleriyle mücadele hususları birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır.

FATF, tavsiye kararlarıyla üyelerine yönelik yapılması gerekenleri ortaya koymaktadır (Kukuk ve Asa, 2022, s. 21). Bu kararların gereklerini yerine getiren ve getirmeyen ülkeleri değerlendirme ölçeklerine tabi tutarak listelendirmektedir. Tavsiye kararlarına uyan ülkeleri takip ederek kararlar bazında compliant (uyumlu) veya largely compliant (kısmen uyumlu) ve benzeri ölçütlerle değerlendirmektedir (Sykes, 2007). Kararlara uyum sağlamak zorlanan veya sağlamayan ülkeleri ise gri ve kara liste şeklinde gruplara ayırarak yıllık değerlendirme toplantılarıyla izlemeye devam etmektedir. FATF'ın doğrudan yaptırım gücü olmasa da bu listeler ve değerlendirme skalaları ticaret ve işbirliği yapan ülkeler için stratejik önemde görülmektedir. FATF neredeyse tüm BM ülkelerine doğrudan veya dolaylı şekilde üyelik veya imtiyazlı ortaklık şeklinde tavsiye verebilmektedir. Bu sebeple yaptığı değerlendirmelere göre birçok ülke ticaret anlaşmalarını, stratejik ortaklıklarını veya kredibilite işbirliklerini belirlemektedir (Donato ve Alessandro, 2002). Bu sebeple ülkelerin yapacakları ticari işbirliklerinde güven endekslerini doğrudan etkilediği söylenebilir (Freeman, 2016). Yani FATF tarafından kara listeye alınmış bir ülkenin BM, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kuruluşlardan kolaylıkla ithalat-ihracat, tarım, program veya proje kredileri alması mümkün değildir. Bu sebeple FATF'ın doğrudan yaptırım yetkisi olmasa da dolaylı yoldan büyük etkisi olduğu bir gerçektir.

Bilindiği üzere Türkiye 2021 yılında yapılan FATF toplantısı ile gri listeye alınmıştır. Ancak sonrasında çıkardığı Ulusal Strateji Belgesi ile her yıl FATF'ın düzeltmesini istediği eksikleri yerine getirmeyi başarmıştır. 2024 yılı Şubat ayında yapılan son değerlendirme toplantısında 8. Tavsiye Kararı olan "kâr amacı gütmeyen kuruluşların istismarının önlenmesine yönelik önlemler alınması" tavsiyesinin güçlendirilmesi hedefi gerçekleştirilmeye çok yakındır.

FATF'ın yanı sıra Egmont Grubu (2022), üye ülkelerde ulusal düzeyde mali istihbarat birimlerinin kurulmasına öncülük etmiştir. Uluslararası düzeyde finansal istihbarat kuruluşu olan Egmont Grubu, üyelerine yönelik uzmanlık hizmeti sağlamaktadır. Bu noktada, mali istihbarat birimlerinin (FIU) kurulmasına danışmanlık etmek, tecrübe paylaşımı gerçekleştirmek, finansal istihbarat eğitimi vermek ve teknolojik altyapısını üye ülkelerin hizmetine açmak ve geliştirmek gibi önemli hizmetleri vardır. Egmont Grubu, 1995 yılında 8 adet uluslararası finans kuruluşu ve 24 ülkenin birlikte gerçekleştirdiği toplantılar sonrası kurulmuştur. 1996 yılında yayınladığı misyonunda Grup, karapara aklanmasının önlenmesi üzerine çalışacağını açıklamış olup 2004 yılında bu misyon güncellenerek terörizmin finansmanı ile mücadele amacıyla finansal istihbarat elde edilmesi ve analiz edilmesi de temel görevleri arasına eklenmiştir. Türkiye bu Gruba 1988 yılında dâhil olmuştur (MASAK, 2024). 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun ile Hazine ve Maliye

Bakanlığı içerisinde yer alan MASAK, mali istihbarat misyonuyla görevlendirilmiştir (Kiremitçi, 2023, s. 122).

Türkiye’de mali suçlarla mücadelede görevli kuruluş MASAK olup uluslararası işbirliği, stratejik kararların ve yönlendirmelerin belirlenmesinde ise Mali Suçları Araştırma Koordinasyon Kurulu yetkilidir. MASAK, suç gelirlerinin aklanmasının önlenmesi, terörizmin finansmanı ile mücadele ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi meseleleri ile görevlendirilmiştir. MASAK’ın yetkilendirilmedeki tarihsel süreci FATF’a benzemektedir. Kuruluşunda suç gelirlerine odaklanan kuruluş, zaman içerisinde yaşanan mihenk taşı olabilecek olaylar sonrasında terörizmin finansmanı ile mücadele ve son olarak kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ile görevlendirilmiştir. Bu noktada kuruluşun misyonunun, dönemsel gerçekleşen konjonktürel olaylara göre geliştirildiğini söylemek mümkündür. MASAK, terörizmin finansmanı ile mücadele ederken finansal verilerin elde edilmesi, takip edilmesi, incelenmesi, analiz edilmesi ve gerekli hallerde yetkili mercilere iletilmesi ile görevlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye’nin Egmont Grubu ile bağlantılı ve muhtıra imzalama yetkisine haiz tek mali istihbarat birimidir (MASAK, 2024).

MASAK, 1 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 231’inci maddesinin tanıdığı yetki ve misyon çerçevesinde görevlerini yerine getirmektedir. Bu noktada yasal düzenlemeler ışığında görevlerini ifa etmektedir. Yapılan yasal düzenlemeler, mali suç doğuran herhangi bir eylemin terörist bireyler ile bağlantılı olması, bilinçli şekilde terör yapılarına destek sağlanması veya bilmeyerek dolaylı şekilde terörizm odaklarına destek olunması durumlarında cezalandırıcı, denetleyici ve düzenleyici normları oluşturmaktadır. Ayrıca MASAK, yasal düzenlemelerin yanı sıra rehberler, kitap, kamu spotu, broşür ve bilimsel makaleler ışığında çeşitli rolleri yerine getirmektedir.

3. YÖNTEM

Terörizmin finansmanı ile mücadele, terörizmle mücadelede etkinlik açısından önemlidir. Finansman kaynakları engellenmeyen herhangi bir terör yapısı etkinliğini sürdürmeye devam edecek olup herhangi bir eylem gerçekleştirilmesine dahi sosyolojik baskıyı kullanarak ekonomik kaynaklardan faydalanmak isteyecektir. Terör yapılarının organize suç oluşturan dokusu, finansal kaynakların gerektiğinde çeşitlendirilmesi için strateji oluşturmaya olanak sağlamaktadır. Bu sebeple terör örgütlerinin kaynaklarının kesilmesi organize yapılarının iyi anlaşılmasıyla başlamaktadır. Organize yapının bozulması için örgüt üyelerinin elde ettiği gelirler engellenmelidir. Bu tip değerlendirmeler yapılsa da anlaşılacağı üzere organize suç ve terörizm eylemlerini engellemek için ilk olarak finansman kaynaklarına saldırmak bu yapılar üzerinde kayda değer bir hasar açacaktır.

Terör örgütleriyle sadece fiili olarak kolluk kuvvetleri üzerinden mücadele edilmektedir. Ancak bu etki uzun vadede öğrenen örgüt niteliğinde olan terör örgütleri üzerinde azalan bir etki sağlayacaktır. Çünkü terör örgütleri günümüz koşullarının en etkili silahlarını ve teknolojik aygıtlarını kullanma konusunda kendini sürekli geliştirmektedir. Gelişmediği durumlarda da yeni teknolojik donanımlı örgütler ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada fiili olarak kolluk kuvvetlerinin donanımlı hale getirilmesinin yanı sıra teorik olarak çalışmaların yapılması gerekmektedir. Teorik çalışmalardan kasıt, bilimsel araştırmalardır. Günümüzde akademi çevresi bu konuya sadece çatışmanın tarihsel sürecinin ne olduğuna yönelik yaklaşımla değil çatışmanın doğası, gelişen savaş tekniklerine yönelik öngörü, stratejik savunma ve saldırı yöntemleri, rakiplerin yöntemlerinin incelenmesi veya teknolojik yöntemlerin geliştirilmesine yönelik öngörülerle destek olmaktadır. Bu bağlamda yapılan bilimsel çalışmalar, terörizmin finansmanı ile mücadeleye önemli katkılar sunmaktadır.

Çalışmada terörizmin finansmanı ile mücadelede ulusal ve uluslararası kuruluşların geldiği durum ortaya konulmaktadır. Terörizmin finansmanı ile güncel mücadele yöntemlerine ve kuruluşlara yönelik detaylar incelenerek derlenmiştir. Ayrıca Türkiye’de YÖK tez merkezinde yayınlanmış lisansüstü tezler, terörizmin finansmanı ve terörün finansmanı terimleri aratılarak belirlenmiş olup kendi içinde ve karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu noktada terörizmin finansmanına yönelik genel çerçevenin ortaya konulmasının yanı sıra Türkiye’de terörizmin finansmanı ile mücadeleye yönelik bilimsel çalışmaların hangi noktada olduğu ortaya çıkarılarak değerlendirilmektedir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri ağırlıklı olarak tercih edilmiş olup kısmen nicel araştırmalardan faydalanılmıştır. Sayısal verilerin tablolar halinde paylaşılarak nicel şekilde okuyucuya aktarılması, konunun anlaşılması açısından somut verilerle yorum yapılmasını sağlamıştır. Tezler incelenirken içerik analizi tekniği yoğun şekilde kullanılmış olup belge tarama tekniği ile bilimsel çalışmalar ayıklanmıştır. Bu bağlamda nicel verilerin ortaya koyduğu somut veriler, nitel verilerle elde edilen detaylı yorumlarla birleştirilerek derinlemesine analiz edilerek metinleştirilmiştir.

Araştırmanın evreninde 42 adet lisansüstü tez yer almaktadır. Ancak çalışma sosyal bilimler alanına odaklı tezleri incelemeyi hedeflediği için 37 tanesi örnekleme dâhil edilmiştir. Belirlenen çalışmalar; düzey, yöntem ve anahtar kelimeler yönüyle nicel şekilde incelenirken diğer yönleriyle nitel şekilde derinlemesine analiz edilmektedir. Elde edilen bulgular, ulusal ve uluslararası diğer yasal düzenlemeler ve bilimsel çalışmalar ışığında tartışılarak okuyucuya aktarılmaktadır.

4. TÜRKİYE’DE YAYINLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ANALİZİ

4.1. Niceliksel Değerlendirmeler

Türkiye’de sosyal bilimler alanında bilimsel çalışma sayısı oldukça fazladır. Bu çalışmada terörizmin finansmanı konusunu ele alan çalışmalar niceliksel ve niteliksel özellikleriyle incelenerek yeterlilikleri yönüyle değerlendirilmektedir. Çalışmanın örnekleminde 37 adet lisansüstü çalışma yer almakla birlikte 32’si yüksek lisans, 5 tanesi doktora düzeyindedir. Oransal olarak düşünüldüğünde yüksek lisans düzeyinde hazırlanan tez sayısı, doktora düzeyindekilerden neredeyse 6 kat fazladır. Bu bağlamda yapılan tez çalışmalarının çoğunluğunun yüksek lisans derecesinde olduğu söylenebilir.

Terörizmin finansmanı hakkında çalışmalar 11 Eylül saldırıları sonrası önemini artırmıştır. Bu döneme kadar belirli düzeyde yapılan çalışmalar, saldırılar sonrası her alanda çalışılır hale gelmiş olup birçok ulusal ve uluslararası düzenleme bu tarihten sonra gerçekleştirilmiştir. Temellerinin 11 Eylül öncesi atıldığı ancak somut çalışmaların saldırılar sonrası yapıldığı terörizmin finansmanı kavramı 2012 sonrası uluslararası, 2013 sonrası ulusal anlamda yeni bir boyut kazanmıştır. Bu noktada lisansüstü çalışmaların değerlendirilmesi 2001-2012 (8 Adet) ve 2013-2024 (29 Adet) yılları aralığını kapsayacak şekilde iki dönemde yapılmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde son yıllarda terörizmin finansmanı kavramına yönelik ilginin arttığı söylenebilir.

Üniversiteler bazında yapılan araştırmada tezlerden 16 tanesinin Ankara’daki üniversitelerde hazırlandığı, bunlardan 7 tanesinin YÖK tez merkezinde askeri akademi statüsünde yer aldığı düşünüldüğünde sivil üniversitelerde yeterince önemsenmediği söylenebilir. Türkiye’de 208 üniversite mevcut olmakla birlikte 129’u devlet, 79’u vakıf üniversitesidir. Bu yönüyle bakıldığında genel düzeyde üniversite sayısına oranla terörizmin finansmanı konusunun tercih edilme oranı oldukça azdır. Ayrıca vakıf üniversiteleri

bağlamında sadece 3 adet tezin hazırlanmış olması vakıf üniversitelerinde konuya yönelik ilginin oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Lisansüstü tezlerin yöntemi

Yöntem	Sayı	Oran (%)
Nitel	35	94,5
Nicel	2	5,5
Toplam	37	100

Kaynak: Dizman, 2024, s. 79.

Yapılan bu çalışmada karma yöntemler tercih edilmiştir. İncelenen lisansüstü tezlerde ise 35 tanesinde nitel yöntemler, 2'sinde ise nicel yöntemler tercih edilmektedir. Sosyal bilimler alanında son dönemde ağırlıklı olarak nitel yöntemlerin tercih edilmesi bu istatistiği kabul edilebilir olarak gösterse de günümüzde teorik çalışmaların katkısının artması nicel yöntemlerin somut verileri sayesinde olacaktır. Karma yöntemlerle yapılan çalışmaların somut verilerle desteklenerek ortaya çıkardığı nitel sonuçlar oldukça önemli ve alana yönelik katkı bağlamında etkilidir. Örneğin Kemiksiz (2020) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde blockchain teknolojisine yönelik nicel verilerle somut bulgular ortaya konularak nitel şekilde mücadele yöntemlerinin etkinliği değerlendirilmektedir. Çamurşen'in (2022) çalışması da benzer niteliktedir. Elde ettiği bulgular neticesinde öne sürdüğü varsayıma göre blockchain son dönemde terörizmin finansmanında kullanılan en etkili yöntemler arasındadır. Ancak Nayyef (2021) doktora tezinde bu konuya pozitif bir yaklaşım göstererek blockchain ve kripto paraların kullanımını gelecekte "refah simgesi" olarak nitelemektedir. Bazı sorunları öngörse de bunların azınlıkta kalacağını ve genel varsayımını etkilemediğini değerlendirmektedir. Nitel çalışmaya örnek olarak Türköz'ün (2011) tez çalışmasında terörizmin ideoloji, örgüt ve şiddet öğeleri üzerinde durulmaktadır. Bu ideolojiler arasında destek ögesine odaklanarak finansman desteğine dikkat çekilmektedir. Ancak buradaki eksik olan nokta destek ögesine yönelik nicel somut verilerin ortaya konulmamasıdır. Benzer şekilde İskender'in (2017) tez çalışmasında da terörizmin finansmanına ideolojik ve yapısal yönden yaklaşım gösterilerek yapısal özelliklerin meydana gelmesindeki finansman desteğine dikkat çekilerek çeşitli yönleriyle nitel şekilde tartışılmaktadır (Kohistani, 2014).

Tablo 2. Lisansüstü tezlerin anahtar kelimeleri

Anahtar Kelimeler	2001-2012 Yılları Arası	2013-2023 Yılları Arası	Toplam	Toplam Oran (%)
Hukuki Terimler (<i>Yaptırım, İnsan Hakları, TFÖDS, Uluslararası Hukuk vb.</i>)	2	23	25	17
Örgüt, STK ve Diğer Kuruluş	2	14	16	11
Terörizmin Finansmanı	----	15	15	10,5
Terör	2	10	12	8
Terörizm	----	11	11	7,5
Sanal Varlıklar	----	11	11	7,5
Suç Terimleri (<i>Ekonomik-Siber-Sınırtaşan Suç vb.</i>)	2	8	10	7
Terörün Finansmanı	4	5	9	6

Karapara Aklama	1	4	5	3,5
Organize Suç	4	-----	4	3
FATF	-----	3	3	2
PKK	-----	3	3	2
Terörizmin Finansmanı Suçu	-----	3	3	2
Diğer	3	16	19	13
Toplam	20	126	146	100

Kaynak: Dizman, 2024, s. 81.

Lisansüstü tezlerde yer alan anahtar kelimeler tezlerin içeriksel bağlamları ile birlikte incelendiğinde genel olarak yeterli olduğu düşünülmektedir. Tablo 3’te yer alan bilgilere göre 2013-2023 yılları arasını kapsayan dönemde terörizmin finansmanına yönelik lisansüstü çalışmaların arttığı görülmektedir. Ayrıca son yıllarda yapılan çalışmalarda anahtar kelimelerin çeşitliliğinde ve toplamında artış olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre 2012 yılında FATF kriterlerini oluşturan 40 Tavsiye kararında yapılan güncellemelerin 2013 yılında 6415 sayılı Terörizmin Finansmanını Önlenmesine Dair Kanun ile Türkiye’de yasal nitelik kazanması, lisansüstü tezlerin kapsamına da yansıdığı söylenebilir. 2000 yılı öncesi dönemde “terörizmin finansmanı” kavramı literatürde yeterince yer edinememişken 11 Eylül saldırıları sonrası birçok uluslararası ve ulusal kuruluşun gündemine girmiştir. Bu kapsamda başat role sahip olan FATF, 9 Özel Tavsiye Kararı ile 2012 yılına kadar terörizmin finansmanı ile uluslararası alanda mücadele yürütmüştür. 2012 yılında FATF’ın 9 Özel Tavsiye Kararı ile 40 Tavsiye Kararı güncellenerek tek çatı altına alınmıştır. 2012 yılında FATF Tavsiyelerinde yapılan geniş çaplı düzenlemenin Türkiye’deki yasal düzenlemelerde yerini almasıyla bilimsel çalışmalarda tercih edilen “terörün finansmanı” kavramı birçok çalışmada “terörizmin finansmanı” bağlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bir başka durum “terör” ve “terörizm” kavramlarıdır. Terörizmin finansmanına yönelik çalışmalarda “terör” anahtar kelimesi 2013 yılı sonrası dönemde “terörizm” kavramına orantılı şekilde kullanılmaya devam etse de 2013 öncesi dönemde “terörizm” kavramı hiçbir çalışmada yer almamıştır. 2000 yılları öncesi terörizmin finansmanına yönelik yasal düzenlemelerin henüz yeni yapılmış olması konunun bazı çalışmalarda organize suçlar bağlamında değerlendirilmesine neden olmuş olup bu durum lisansüstü çalışmalardaki anahtar kelimelere de yansımıştır. “Organize suçlar” anahtar kelimesi, 2013 yılında yapılan yasal düzenlemeler sonrası hiçbir çalışmada yer almamış olup konu tamamıyla örgütlü suçlar kapsamında ele alınmıştır (FATF, 2024).

4.2. Niteliksel Değerlendirmeler

Tez çalışmalarında, terörizmin finansmanının önlenmesi kapsamında yapılabilecekler çoğunlukla yasal düzenlemeler üzerinden değerlendirilmiştir. Özellikle yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi ve yapılan düzenlemelerin insan haklarına uygunluk bağlamında ele alınmasına dikkat çekilmektedir. Ütük (2008), Köksoy (2010), Genç (2012), Tokgöz (2018) ve Topuz (2022) yasal düzenlemeler ışığında yapılabileceklerle ilgili önemli tez çalışmaları hazırlamıştır. Gücenmez (2014), Şimşek (2016) ve Bahadır (2023) hazırladıkları tez çalışmalarında PKK terör örgütünü örneklem olarak ele alırken Yılmaz (2017), Kukuk (2022), Aydemir (2022) ve Korkmaz (2022) ise terörizmin finansmanı sorunsalının kurumsal yapılar vasıtasıyla çözülebileceğini ortaya koyarak FATF ve MASAK’ı merkezine alan çalışmalar hazırlamıştır. Son dönemde yapılan bazı tez çalışmalarını diğerlerinden ayıran en önemli fark, teknolojik yaklaşım konusudur. Teknoloji insanlığa ait tüm çevreyi etkilerken terörizme finansman sağlanmasına yönelik yöntemlerde de kullanılmaktadır. Bu bağlamda Yeşilkaya (2020),

Kemiksiz (2020), Oruk (2021) ve Çamurşen (2022) kripto paralar ile sanal varlıkların denetimini merkezine alan çalışmalar hazırlamıştır.

Terör örgütleri gücünü finansman kaynağından almaktadır (Gücenmez, 2014). Bu durum 11 Eylül saldırıları sonrası ABD’li kurumların raporlarının birçoğunda ortaya konulmaktadır. Özellikle PKK, Bask Yurdu ve Özgürlük (ETA) ve İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) örgütleri incelendiğinde kayda değer bulgulara rastlamak mümkündür (Dursun, 2023). Tektaş (2019) yaptığı tezinde, terörizmin hedef noktalarına odaklanarak sadece bir güvenlik problemi olmadığını toplumu sosyal, ekonomik ve kültürel yönleriyle etkilediğini ifade etmektedir. Örneklem olarak PKK terör örgütünün incelendiği tez çalışmasında gelirlerin elde edilmesi bağlamında yabancı sınırlar üzerinden gelen finans akışı, şematik olarak ortaya konulmaktadır. Yılmaz (2017) ise hazırladığı tezinde Irak-Şam İslam Devleti (DAES) ve El-Kaide terör örgütlerinin finansal şemalarına yer vererek bu tip örgütlerle mücadelede FATF gibi kuruluşların çalışmalarının ve etkinliğinin yüzeysellikten öteye geçemediği varsayımını öne sürmektedir. Bu noktada yapılacak bir değerlendirmede, FATF’ın PKK ile mücadelede de yeterliliğinin tartışılabilir olduğudur. Topaloğlu (2023) hazırladığı yüksek lisans tezinde, FATF’ın yetersizliğinin yanı sıra MASAK’ın da yapılanma biçimine vurgu yaparak yeniden dizayn edilmesinin faydalı olacağı üzerine önerilerde bulunmaktadır. Ayrıca Genç (2012) ve Nayyef (2021) bu konuda farklı bir yaklaşım öne sürerek kuruluşlardan önce 2001 saldırıları sonrası dönemin yasal düzenlemelerinin ele alınması gerektiğini dile getirmektedir.

Bazı çalışmalarda suç gelirleri terörizmin finansmanının öncül suçu olarak değerlendirilmektedir. Yeşilkaya’nın (2020) çalışmasında suç gelirleri ve terörizmin finansmanı bir arada değerlendirilerek bu iki suçun ortaya çıkardığı risklerin, ülkelerin ekonomik göstergelerine doğrudan olumsuz etkiler yaptığı savunulmaktadır. Tezde, suç gelirlerinin terörizmin finansmanı noktasına geçiş sürecindeki ilişkisi ele alınırken bu iki suçun ülkeleri özgürlük, hukuk ve birçok refah göstergesi noktasında nasıl etkilediği üzerine tartışmalara yer verilmektedir.

Terör ve terörizm kavramlarında olduğu gibi terörizmin finansmanı kavramında da evrensel bir tanımlama olmadığına yönelik iddialar mevcuttur. Aslında terörizmin finansmanı kavramı üzerine BM’nin Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmesinde bir tanım mevcuttur. Birçok ülke de buna imza atmıştır. Ancak birçok ülke bazı maddelere şerh koymuştur. Gödekli’ye (2013) göre bu durum, evrensel tanımlamanın hukuksal zeminin oluşmasına olumsuz etki etmektedir. Ayrıca tezinde terör ve terörizm kavramlarındaki karmaşanın da bu duruma sebebiyet vermiş olabileceği varsayımını öne sürülmektedir. Terörizmin finansmanına yönelik evrensel bir tanım için öncelikle terör ve terörizm kavramlarına yönelik tanımlamaların yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Tokgöz (2018) hazırladığı tezde bu duruma destek olacak nitelikte varsayımlar ortaya koymaktadır. Yapılabilecek tanımlamaların rasyonellikten uzak olduğu iddiasını destekler nitelikte varsayım ortaya koyan Ejder Kaçmaz (2019) hazırladığı tezinde yapılan tanımlama çalışmalarının kısmen yeterli olduğunu öne sürerek Türkiye’nin bu konuda neler yapması gerektiğine odaklanmaktadır. Ayrıca öncelikle uluslararası kuruluşların tanımlamalarının ortak hale getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Türkiye uzun süredir ayrılıkçı, sol ve dini motifli terörizmle mücadele etmektedir (Türköz, 2011, s. 3). Bu bağlamda birçok yasal düzenleme yürürlüğe koymuş ve konjonktüre göre sürekli güncellemiştir. Türkiye 2013’te kabul ettiği 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun ile hâlihazırda mevcut olan uluslararası kuralların neredeyse tümüne ayak uydurduğunu ortaya koymaktadır. Bu Kanun ile uluslararası alandaki düzenlemelerin, malvarlığı dondurma ve el koyma kararlarının ivedilikle ve hassas şekilde

uygulanacağı ulusal olarak garanti altına alınmıştır. Yani Türkiye bu Kanun ile bu süreçte caydırıcı, önleyici ve düzenleyici tedbirleri sistemine entegre etmeye çalışmaktadır.

Şimşek'in (2016) hazırladığı tezde sanal ve likit paranın takibinin önemine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda yetiştirilecek istihbarat ve güvenlik elemanlarının önemi anlatılırken özellikle Avrupa'daki sivil toplum yapılarına dikkat çekilerek bu örgütler üzerinden aktarılan finansal varlıklara odaklanılmasının gerekliliği anlatılmaktadır. Kutlu'ya (2010) göre Türkiye, terörizmle mücadelede terörizmin finansmanına ciddi önem vermekte olup bu durum önümüzdeki süreçte değişmeyerek devam edecektir. Özdemir (2009) de bu konuda benzer şekilde Türkiye'nin terörle mücadelede finansman ayağını önemseydiğini ve terörizmi "bir ülkenin tüm değerlerine yönelik saldırı" olarak nitelendirmektedir.

4.3. Genel Değerlendirmeler

Terörizmin finansmanının önlenmesine yönelik Türkiye'de ilk tez 2006 yılında hazırlanmıştır. Türk devleti Terörizmin Finansmanına Dair Uluslararası Sözleşmeyi 2002 yılında imzalamıştır. Hazırlanan ilk tezin tarihiyle birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'de terörizmin finansmanına yönelik ilginin geç olduğu söylenebilir. Bu durum bilimsel çalışmalar yönüyle eksikliğin hissedildiği bir süreçtir. Terörizmin finansmanı konusunda yapılabilecek bilimsel çalışmalar önemlidir. 2012 yılında FATF'ın 40 Tavsiye Kararında yaptığı köklü değişiklikler, 2013 yılında Türkiye'deki yasal düzenlemelerde kendine yer bulmuştur. Bu durum, bilimsel çalışmaların hazırlandığı dönem ve sayılarla birlikte değerlendirildiğinde 2012'ye kadar konuyla ilgili 8 adet tez hazırlanmıştır. 2012 yılı sonrası dönemde ise 29 adet tez hazırlanmıştır. 2012 yılı sonrası dönemde yapılan yasal düzenlemelerin uluslararası konjonktüre hızlı şekilde ayak uydurduğu görülmektedir. Buna en önemli örnek 2012 yılında yapılan FATF düzenlemelerine istinaden yapılan 2013 yılında yürürlüğe geçirilen 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanundur. Yapılan düzenlemelere hızla ayak uydurulabilmesine en önemli katkıyı bilimsel çalışmaların sağladığı düşünülmektedir.

Ancak Topaloğlu (2023, s. 8) ve Genç (2012, s. 1-2), yasal düzenleme ve uygulamaların yeterli olmadığını düşünmektedirler. Hazırladıkları tezlerinde bu konuya kayda değer bir yer ayıran araştırmacılar, yasal düzenlemeler ve uluslararası sözleşmelerin yetersizliği varsayımından yola çıkarak BM, FATF ve MASAK'ın önlemlerini artırması gerektiği sonucuna varmıştır. MASAK'ın son dönemdeki Faaliyet Raporları incelendiğinde personel çeşitliliğinde artış olduğu ancak hala personelin önemli bir kısmının görevlendirme suretiyle çalıştırıldığı görülmektedir. Bu durum alanında uzman personelin yetişmesi konusunda olumsuz bir durum olarak görülmektedir. Ayrıca Genç (2012, s. 1), MASAK'ın, karma tip MASAK olarak teşkilatlanmasının terörizmin finansmanı ile mücadelede daha etkin olmasını sağlayacağını değerlendirmektedir.

Türkiye'de terörizmin finansmanının önlenmesi hususunda başat role sahip kuruluş olan MASAK, yasal düzenlemelerin hazırlanmasına öncülük etmesinin yanı sıra teknolojik gelişmeleri de yakından takip etmektedir. Faaliyet Raporlarından anlaşılacağı üzere teknolojik yatırımlar yapılmaktadır. Ayrıca Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, kayıt dışı ekonomide etkinlik sağlamak amacıyla robotik süreçlerin ve yapay zekâ teknolojisinin etkin şekilde kullanılması için yoğun çalışmalar yapıldığını ifade etmiştir (Palabıyık, 2023). Bu durum suç gelirlerine yönelik çalışmaları engelleyebileceği gibi terörizmin finansmanı ile mücadeleye de doğrudan katkı sağlayacaktır. Bahsedilen teknolojiler sayesinde vergi kaçırmanın önüne geçilmesinin yanı sıra oluşturulacak büyük veri depoları sayesinde küçük miktarlardaki kaçakların yapay zekâyla tespit edilerek suçla ilişkili organizasyonlara (bahis vb.) ya da terör örgütlerine aktarılması engellenecektir.

Uluslararası alanda terörizmin finansmanı ile mücadelede en etkin kuruluş FATF'tır. FATF'ın Tavsiye Kararları birçok ülke ve kuruluş bakımından yönlendirici niteliktedir. Aslında bağlayıcı özelliği olmayan bu kararlar, olumsuz olması halinde ülkelerin veya uluslararası kuruluşların yatırım, yardım veya çeşitli ekonomik desteklerine engel oluşturmaktadır. Birçok ülke ve kuruluş yatırım, yardım veya çeşitli ekonomik hedefleriyle ilgili stratejik kararlarını alırken FATF'ın değerlendirme raporlarını önemsemektedir. FATF ülkeler hakkındaki değerlendirmelerini yıllık bazda sürekli olarak yapmaktadır. Son dönemde gri liste ve kara liste uygulaması, Türkiye'de de önemli gündem maddelerinden birisidir. Türkiye, FATF'ın 21 Ekim 2021'de gerçekleştirdiği değerlendirme toplantısı sonunda alınan kararla gri listeye alınmıştır (Arslan ve Atasever, 2023, s. 21). FATF, Türkiye'den, mali istihbarat birimlerinin güçlendirilmesi, kayıt dışı ekonomiye yönelik caydırıcı uygulamaların yapılması, karmaşık düzeyde soruşturmanın yürütülebileceğine dair kapasitenin ortaya konulması, soruşturmalarda istatistiksel verilerin kullanımının artırılması, BMGK Kararlarına titizlikle uyulduğunu kanıtlanması ve sivil toplum örgütlerinin istismar edilmesine yönelik önlemlerin artırılması istenmiştir. Bu noktada Türk devleti, "üst düzey siyasi taahhüt" niteliğinde söz vererek yayınladığı Ulusal Strateji Belgesi ve paralelinde yaptığı çalışmalarla 2024 yılı Şubat ayında yapılan toplantı sonucuna göre Türkiye sivil topluma dair yapılması gerekenler harici diğer beklentileri karşılamıştır. Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in ifadesine göre de 2024 yılı Haziran ayında yapılacak toplantıda Türkiye net olarak gri listeden çıkarılacaktır (Palabıyık, 2024).

Terörizmin finansmanı ile mücadelede iyi uygulama örnekleri FATF'ın Tavsiye Kararları ışığında ortaya çıkmaktadır. Hâlihazırda BM üyelerinin neredeyse tamamı FATF'ın doğrudan ve dolaylı üyeleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda terörizmin finansmanı ile mücadelede FATF, uyguladığı değerlendirme skalasında ülkeleri 40 Tavsiye kapsamında compliant (tamamlanmış), largely compliant (büyük oranda tamamlanmış), partially compliant (kısmen tamamlanmış) ve non-compliant (hiç tamamlanmamış) şeklinde ölçütlerle uyarılmaktadır (FATF, 2022). FATF'ın doğrudan bağlayıcı yetkileri olmasa da Dünya Bankası ve IMF, ülkelerle kurdukları ilişkilerde FATF'ın değerlendirmelerini yüksek düzeyde önemsemektedir. FATF tarafından kara listeye alınmış bir ülkenin Dünya Bankası kredisi alması diğer ülkelere göre kolay olmamaktadır. Bu bağlamda FATF başat role sahip ve yaptığı değerlendirmelerin dolaylı yoldan çok etkin olduğu önemli bir kuruluştur.

5. SONUÇ

Bu çalışmada terörizmin finansmanı konusunda güncel bağlamda genel çerçevenin ortaya konulmasının yanı sıra konu hakkında Türkiye'de hazırlanmış ve YÖK tez merkezinde yayınlamış lisansüstü tezlerin nicelik ve nitelik yönüyle yeterlilikleri değerlendirilmektedir. Terörizmin finansmanı ile mücadelede uluslararası düzeyde etkin kuruluş olarak FATF ve Egmont Grubu ile ulusal alanda MASAK irdelenmiştir. Bu kurumların çalışmasını sağlayan yasal düzenlemeler bağlamında öncelikli olarak BM öncülüğünde hazırlanan Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme mercek altına alınmıştır. Bu kurumlar ve yasal düzenlemeler paralelinde daha birçok kurum ve yasal düzenleme genel hatlarıyla ele alınarak incelenmiştir.

Türkiye'de terörizmin finansmanına yönelik ilk çalışma 2006 yılında hazırlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Terörizmin Finansmanına Dair Uluslararası Sözleşmeyi 11 Eylül saldırılarından hemen sonra imzalamıştır. Bu yönüyle Türk akademisinin terörizmin finansmanı ile mücadele konusunda bilimsel çalışmalar bakımından geç kaldığını söylemek mümkündür. FATF tarafından 2012 yılında yapılan toplantılar sonrasında suç gelirleri ve terörizmin finansmanı ile mücadele hususları toplam 40 Tavsiye Kararı içerisinde birleştirilerek

bir araya getirilmiştir. Bu durum uluslararası alanda terörizmin finansmanı ile mücadele konusunda dönüm noktasıdır. Bu tarihten sonra yapılan çalışmalarda suç gelirleri ve terörizmin finansmanı konuları kendi başlarına ve karşılıklı şekilde analizlerle değerlendirilmektedir. Türkiye’de ise 2013 yılında kabul edilen 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun konu hakkında mihenk noktasıdır. Bu Kanun ile Türkiye’nin uluslararası sözleşmelere hızlı şekilde uyum gösterdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca yapılan tez çalışması ve makalelerdeki veriler, bu konuyu destekleyecek nitelikte bulgular ortaya koymaktadır. 2013 yılından önce 8 adet lisansüstü çalışmasının, 2013 sonrasında ise 29 adet lisansüstü çalışmasının yapılmış olması ve nitelik yönüyle karma tekniklerin yoğunlaştığı çalışmaların günümüze yakın tarihlere denk gelmesi kayda değerdir. Ayrıca son dönemde yapılan çalışmaların nitelik yönüyle ortaya çıkardığı bulguların teknolojik ve yasal düzenlemelerin ayrıntılarına katkı sunacak özellikte olması da önemlidir. Her ne kadar az sayıda çalışma olsa da nitelik yönünün önemli olması bağlamıyla değerlendirildiğinde bu durumun telafi edebileceği düşünülse de literatür altyapısının gelişmesi bakımından Türkiye’de sadece 24 üniversitede toplam 37 adet çalışma yapılmış olması yeterli görülmemektedir. Ayrıca çalışmaların çoğunun askeri akademi ya da Ankara’da yer alan üniversitelerdeki öğrenciler tarafından tercih edilmiş olması da olumsuz görülen noktalardan olup bu durum konunun yeterince popüler olmadığını ortaya koymaktadır. Bu noktada terörizmin finansmanı konusunun bilimsel yönüne dikkat çekilmesi gerekmektedir.

Özetle, Türkiye’de bilimsel çalışmaların az olmasının sebebi olarak, “terörizm konusunda akademik olarak kullanılacak somut verilerin kamuya açık olma oranının az olduğu” cevabı öne sürülebilir. Ancak literatür incelemesinde, az olduğu öne sürülen bilgilere yönelik dahi derinlemesine çalışmaların yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu noktada konuya yönelik ilginin artırılması halinde mevcut bilgiler incelendikçe çalışılmayı bekleyen konuların daha fazla ve detaylı şekilde ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Çalışmaya başlanabilecek alanlar olarak veriler akademik taramaların yanı sıra FATF Toplantıları, FATF Raporları, Egmont Grubu Stratejik Planları veya MASAK Raporları gibi daha birçok birincil kaynak çalışılmayı bekleyen verileri içermektedir.

Birincil kaynak olarak tezler ve ikincil kaynakların incelenmesi sonucunda bazı çıkarımlar ve öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Terörizmle mücadelede öncelikle terör ve terörizm kavramlarının evrensel tanımlamaları yapılmalıdır. Terörizmin finansmanı hususunda uluslararası kurumların eş tanımlamayı kabul etmeleri gerekmektedir.
- Teorik çalışmalar yapılırken pratik uygulamalara sunacağı katkı göz önünde bulundurulmalıdır.
- Terörizmin finansmanı evrensel bir suçtur. Yapılacak yasal düzenlemeler veya uygulamaların birbirini tamamlar nitelikte ve her ülkede uygulanabilir özellikte olması önemlidir.
- Terörizmin finansmanını engellemek için yapılan denetimlerin yüzeysellikten uzak ve kapsayıcı olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle terör örgütleri finansman sağlamak için pek çok hileli yola başvurabilmekte ve bunu gizlemeyi başarabilmektedir. Bu tür durumların önüne geçmek için görünenin ötesine odaklanmak gerektiği açık bir gerçektir.
- Terörizmin finansmanını engellemek için mevzuata bağlı olan eksiklikler giderilmelidir.
- Terörizmin finansmanı ile mücadele ederken ülkelerin sahip olduğu koşullar ile uluslararası alanda konu ile ilgili gelişmelerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği

açıktır. Başka bir söylemle her ülkenin bulunduğu coğrafi, jeostratejik ve jeopolitik konum farklılık taşıdığından terörizmle mücadelede genel ve özel tedbirler alınmalıdır.

- Terörizmin finansmanı ile mücadelede klasik yöntemlerin yanı sıra dijitalleşen dünyanın getirdiği imkânlardan faydalanarak önleyici tedbirler alınmalıdır. Bu önleyici tedbirlerde ceza hukukunun caydırıcı niteliği ön plana çıkarılmalıdır.
- Terörizmin finansmanının engellenmesi için terör örgütlerinin ana kaynaklarının ortadan kaldırılması, bunun içinde yer aldıkları coğrafya ve benimsedikleri ideolojilerin iyi bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akçacı, T. Ali, G. (2023). Terörizmin Finansmanı ve Kripto Paralar. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 32-46.

Arslan, M. Bülent, A. (2023). FATF Uyum Kriterleri Bağlamında Türkiye’de Para Aklama ve Terörün Finansmanı Sorunu. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 20-44.

Avrupa Birliği. (2005). Directive 2005/60/EC Of The European Parliament and of the Council. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:en:PDF>, (04.06.2024).

Bantekas, I. (2003). The International Law Of Terrorist Financing. *American Journal of International Law*, 97(2), 315-333.

Bjorgo, T. (2014). *Terror From The Extreme Right*, Routledge Press.

Chocan, U. W. (2019). The FATF in the Global Financial Architecture: Challenges and Implications. *CASS Working Papers on Economics & National Affairs*, s.1-21.

Clarke, C. P. (2015). *Terrorism, Inc: The Financing Of Terrorism, Insurgency and Irregular Warfare*. California: ABC-CLIO.

Çamurşen, Y. E. (2022). Terörizmin Finansmanı Aracı Olarak Kripto Paralar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

de Koker, L. (2013). The 2012 Revised FATF Recommendations: Assessing and Mitigating Mobile Money Integrity Risks within the New Standards Framework". *Washington Journal of Law, Technology & Arts*, 8(3), 165-196.

Deniz, T. Eser G. (2020). Terörizmin Finansman Kaynakları ve Karapara Aklamının Terörizmin Finansmanında ki Rolü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 257-278.

Dizman, M. (2023). Terör Örgütlerinin Finansman İhtiyacı. *GÜ İslahiye İİBF Uluslararası E-Dergi*, 7(7), 13-34.

Dizman, M. (2024). Türkiye’deki Lisansüstü Tezler Üzerinden Terörizmin Finansmanının Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.

Donato, M. Portolano, A. (2002). Terrorism and Organised Crime, Financial Regulation and Non-Cooperative Countries: Inside the Black (List) Box. *University of Lecce Economics, Working Paper*, 32(14), 1-44.

Dönmezer, S. (1977). Tedhişçilerin Her Şeyden Önce Paraya İhtiyacı Var. *Son Havadis*, s.7.

- Dönmezer, S. (1980). Milletlerarası Tedhişçilik. *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, CXLIV: 1-4.
- Dursun, T. N. (2023). The USA's Perception and Politics of Security and Terrorism Before and After September 11 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Egmont Group. (2022). Egmont Group of Financial Intelligence Unites- 2020/2021 Annual Report. Brüksel: Egmont Group, <https://egmontgroup.org/news/the-2020-2021-eg-annual-report-is-now-available/>, (14.06.2024).
- Ejder Kaçmaz, Y. (2019). Türk Ceza Hukukunda Terörizmin Finansmanı Suçu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- FATF. (2022). *Public Consultation on The FATF Best Practice Paper to Combat The Abuse on Non Profit Organisations*. <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/FATF-BPP-Combat-Abuse-NPOs-Public-Consultation.html>, (20.05.2024).
- FATF. (Ekim, 2001). IX Special Recommendations. <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Ixspecialrecommendations.html>, (13.06.2024).
- Freeman, M. (2012). *Financing Terrorism Case Studies*, (Ed: Michael Freeman). London: Routledge.
- Freeman, M. (2016). *Sources of Terrorist Financing: Theory and Typology*. In *Financing Terrorism* (ss. 7-25). Routledge.
- Genç, F. U. (2012). Terörizmin Finansmanı ve Suçtan Elde Edilen Gelirlerin Aklanması, Aranması, Elkonması ve Müsaderesi Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Türk Hukuku (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gödekli, M. (2013). Terörizmin Finansmanı Suçu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gücenmez, B. (2014). Terörizmin Finansmanı: PKK, ETA ve İRA Terör Örgütlerinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Kara Harp Okulu Komutanlığı Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Gürel, S. (2015). Terör ve Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 15-27.
- Hoffman, B. (2017). *Inside Terrorism*. (Güncel Basım). New York: Columbia University Press.
- İskender, M. (2017). Türkiye'de Terörizm ve Terörle Mücadelede Kurumlar Arası Yeni Entegrasyon Süreci (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jenkins, B. M. (2006). *The New Age Of Terrorism*. The McGraw-Hill Homeland Security Handbook, ss. 117-130.
- Kemiksiz, O. (2020). Blok Zincir Teknolojisi Bağlamında Kripto Paraların, Sınıraşan Suçlar ve Terörizmin Finansmanında Kullanımı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

- Kiremitçi, O. (2023). Karşılaştırmalı Hukukta Şüpheli İşlem Bildirimi ve Mali İstihbarat Birimleri. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 1(1), 107-163.
- Kohistani, M. M. (2014). Terör, Terör Olayları ve Uluslararası Bölgesel Anlaşmalarda Terörizm (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kukuk, D. Uğur, Y. A. (2022). Terörizmin Finansmanının Önlenmesinde Mali Eylem Görev Gücünün Rolü: Türkiye IV. Tur Karşılıklı Değerlendirme Raporu İncelemesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Working Paper Series Dergisi*, 3(3), 20-33.
- Kutlu, R. (2010). Uluslararası Terörizm ve 11 Eylül Sonrasında Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü.
- Levi, M. (2010). Combating The Financing Of Terrorism: A History and Assessment Of The Control Of 'Threat Finance'. *The British Journal of Criminology*, 50(4), 650-669.
- MASAK. (2024), Egmont Grubu. <https://masak.hmb.gov.tr/Egmont-Grubu>, (23.06.2024).
- MASAK. (2015). *2014 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Mali Suçlar Araştırma Kurulu Yayınları.
- Nayyef, R. Z. (2021). Türk Hukukunda Terörizmin Finansmanının İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, H. (2009). Terörizm ve Türkiye (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Palabıyık, D. Ç. (2023). *Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Yeni Tedbirler Devrede*. Anadolu Ajansı (08.10.2023). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kayit-disi-ekonomiyle-mucadelede-yeni-tedbirler-devrede/3010000#>, (06.05.2024).
- Palabıyık, D. Ç. (2024). *Bakan Şimşek, Türkiye'nin FATF'in Gri Listesinden Çıkması İçin Son Aşamaya Gelindiğini Bildirdi*. Anadolu Ajansı, 24 Şubat 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-simsek-turkiyenin-fatfin-gri-listesinden-cikmasi-icin-son-asamaya-geldigini-bildirdi/3146181>, (23.05.2024).
- Pieth, M. (2003). *Financing Terrorism*. New York, Boston, Moscow: Kluwer Academic Publisher.
- Sykes, R. (2007). Some Questions On The FATF 40+9 and The Methodology For Assessing Compliance With The FATF 40+9 Recommendations. *Journal Of Banking Regulation*, (8), 236-243.
- Şahin, Y. İrdem, İ. (2017). PYD-YPG: THE PKK in SYRIA. *Journal of Security Studies*, 19(1), 21-45.
- Şimşek, G. (2016). Terörizmin Finansmanı ile Mücadele Stratejileri ve Yöntemleri: PKK Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tektaş, T. (2019). Terörizm ve PKK Terör Örgütü 1980-2012 Yılları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tokgöz, H. B. (2018). Uluslararası Hukuk Bağlamında Terörizmin Finansmanının Önlenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Topaloğlu, M. E. (2023). Türkiye’de Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hususunda Uygulanabilecek Mali Tedbirler ve Model Önerisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türköz, Ş. (2011). 20. Yüzyılda Avrupa ve Türkiye’de Terörizm ve Terörle Mücadele (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yanarışık, O. (2022). Terörizmin Finansmanında Siber Tehditler ve Kripto Paraların Rolü. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 57(4), 3229-3241.
- Yeşilkaya, Y. (2020). Kara Para Aklama ve Terörizmin Finansmanı ile Mücadele: Basel Anti-Para Aklama (AML) Endeksi Çerçevesinde Bir Değerlendirme (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, O. (2017). International Organizations in the Struggle Against Terrorist Financing, the Case Of FATF (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yücel, S. H. (2015). Uluslararası Terörizmin Finansmanının Engellenmesinde Tercih Edilen Yöntemlerin Hukuka ve İnsan Haklarına Uygunluğu Açısından Örnek Bir Dava: Yasin El- Kadı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YEŞİL TEORİ*

Geliş Tarihi : 17.04.2024

Mehmet Erkin Kara ¹

Kabul Tarihi : 01.07.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Özet

Yeşil teori diğer eleştirel teorilerin de genel özelliği olan kurtuluşu (emancipation) sağlama çabası içindedir. Feminist teori, kadınların erkek egemenliği ve baskısından kurtulmasını ana amacı olarak alıyorsa, yeşil teori de doğanın insan egemenliği ve sömürsünden kurtulmasını temel sorunsalı olarak almaktadır. Diğer eleştirel teorilerle ortak amaç gütmekte, kısacası mevcut sistemi eleştirerek sistemde köklü bir değişiklik yapılması ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Teori, Uluslararası İlişkiler Disiplini, Eleştirel Teori, Kurtuluş, İnsan Sömürüsü.

JEL Kodları: B29, Q50.

GREEN THEORY

Abstract

Green theory strives to provide liberation, which is also the general feature of critics of other theories. Feminist theory is the main aim of women's emancipation from men and their oppression, while green theory is the main problem of liberating nature from human level and exploitation. It has a common goal with other critical theories; in short, it criticizes the current system and brings up the possibility of making a change that shapes the system.

Keywords: Green Theory, International Relations Discipline, Critical Theory, Emancipation, Human Exploitation.

JEL Codes: B29, Q50.

¹ Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ekara79@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9546-6847

1. GİRİŞ

Dünyanın kaynaklarında faydalanma insanın yaratılışıyla birlikte başlamıştır. Fakat diğer dönemlere benzemeyen şekilde kullanma, diğer manasıyla tüketme, Endüstri devrimiyle birlikte başlamıştır. Endüstri devrimi, insanoğlunu yüksek düzeyde üretim, büyük yatırımlar, yeni teknolojik buluşlarla ilk kez karşılaştırmıştır. Yine Endüstri Devrimiyle sağlanan refah ortamı, kentleri cazibe merkezi haline getirmiştir. Bu durum köyden kente göçün, şehirlerin büyümesinin, nüfusun artışının neden olmuştur (Garner, 1996, s. 10). İlerleyen süreçte, büyüme ve kaynak tüketimi çevreye zarar vermeye başlamış, çevresel problemler ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda, 1960'lı yıllara kadar çevresel problemler, Uluslararası İlişkiler Disiplininin klasik teorilerinin tek aktörü olan devletlerin ilgilendiği konular arasında değildi. Disiplin ise devletlerarası sorunlar ve güvenlik problemleri üzerine odaklanmıştı. 1960lı yılların diğer bir özelliği de, artan çevresel bozulma, insan nüfusunun hızlı artışı, tüketimin artarak yayılması ile enerji ve her türlü kaynakların tükenme hızının katlanarak artması hissedilmeye başlaması, kentli nüfusun bu durumdan rahatsızlık duymasıdır. Bu rahatsızlık Yeşil Teorinin varoluşunun ayak izleri sayılmalıdır.

1970'lerde Gelişmiş Batılı ülkelerde çevreye verilen zararlar katlanarak artmış (büyük şehirleri olmak üzere, ana sanayi merkezlerinde oluşan hava ve su kirliliğinin, araç trafiğinin ve kışın ısınma atıklarının yarattıkları kirlenmeye, asit yağmurları) duyulan endişeler toplumlarda rahatsızlık oluşturmuştur. Yeşil teorinin yazını da bu eksikliğe bir ilaç olarak ortaya çıkmıştır. Kentli nüfusun, bu çevresel tepki ve taleplerini demokratik kitle örgütleri ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla siyasi iktidarlara duyurma çabası, yeşil örgütlenmenin demokrasi temeline oturmasını sağlamıştır (Ünal, 2014, s. 229).

Teorinin emeklemesi olarak nitelendirilen, 1970lerde, büyük nehir sistemleri, okyanus ve atmosferin yönetimi üzerine odaklanan bu teori, ilerleyen zamanlarda uluslararası ilişkiler disiplininde ön planda yerini almıştır. Bunun yanında çevresel faktörlerle 1990'ların başlarında küresel siyasette pozisyon almasına rağmen, günümüzde önceki dönemlere oranla daha marjinal hale geldiği kabul edilen bir gerçektir (Eckersley, 1992, s. 9).

2. YEŞİL TEORİNİN YAKLAŞIMLARI

Yeşil teorinin çıkış amacı, küresel ekolojik zorluklara karşı güçlü çözümler sunarak, bununla ilgili dünya politikasını nasıl yapılandırılacağını öngörmektir. Bu teorinin yazında (2) açıklayıcı ve bir normatif ayağı bulunmaktadır. Ekoloji merkezli etik ve büyümenin sınırları, insan topluluklarınca yapılan doğa yıkımını açıklarken, gücün âdemi merkezileşmesi ise, normatif bir yaklaşımla yıkıma direnmeyi ve sürdürülebilir toplum yaratmaya odaklanmıştır (Paterson, 2005, s. 236).

Bu teori, çevrecilikle karıştırılmaktadır. Öncelikle yeşil teori ve çevrecilik arasında önemli bir ayrım vardır. Çevrecilik var olan siyasi, sosyal, ekonomik ve dünya siyasetinin normatif yapıları içerisinde sorunları ıslah etmeye yönelikken; yeşil teorisyenler, çevresel krizlerin ana temeli olan yapıları sorgulamayı ve bunları aşmayı amaçlamaktadır. Bu bakış, çevre problemlerine devletler sistemi açısından yaklaşmak yerine; daha çok uluslararası çevreci rejimlerin ortaya çıkmasına odaklanmaktadır (Paterson, 2005, s. 236).

Bu bağlamda Çevrecilik, temel duruş itibarıyla sorunları sistem içinde çözmeye yanlıdır. Fakat yeşil teori, sistemin sorunların ana nedeni olduğunu ve sistemin bütünüyle değişmesi gerektiğini savunmaktadır. Çevrecilik, sorun çözmeye odaklanmış bir yaklaşımla yeşil teori, sorun ürettiği iddia edilen sistemi değiştirmeye yönelik eleştirel bir yaklaşımdır.

Bu yönüyle çevrecilik, yeşil teori ile ana akım teoriler arasında bir zemin temsil etmektedir (Ünal, 2014, s. 229).

2.1. Ekoloji Merkezli Yaklaşım

Yeşil teorinin temel destek noktalarından biri olan ekoloji merkezli yaklaşımdır. Ekoloji Merkezli Yaklaşım birinci dalga yeşil politikanın bir çıktısıdır. Bu dalga, Batı kapitalizmi ile Sovyet komünizmini, kökleri aynı iki farklı versiyon olarak görmektedir (Eckersley, 2013, s. 269). Dolayısıyla, insan merkezli yaklaşımı reddetmektedir.

Yaklaşım, bireysel varlıklardan ziyade karşılıklı ilişkilerden oluşan ontolojik bir dünya görüşü içermektedir. Temelde tüm canlıların ilişkisi ekolojik ilişkilerde saklıdır. Başka bir deyişle; insan ve insan dışı varlıklar arasında ayrıma yol açan ikna edici bir kıstas bulunmamasına rağmen, tüm canlıların, doğada göreceli bir otonomiye sahip olduğunu ve insanların doğanın geri kalanı üzerinde egemenlik kurma serbestisine sahip olmadığını belirtmektedir.

Yaklaşımın (4) ana özelliği vardır. Bunlar;

- Yaklaşım, diğer canlıların dünyasında, insanın isteklerini/çıkarlarını tamamını tanımak.
- İnsan dışı topluluğun çıkarlarını/haklarını tanımak.
- Tüm canlıların gelecek nesillerinin çıkarlarını tanımak.
- Atomik bakış açısından ziyade bütünsel bakış açısını benimsemek (Eckersley, 1992, s. 49-53).

Ekolojik merkezli yaklaşımın; yeşil ideolojinin tamamlayıcısı olarak parçası olup olmadığı ve siyaset teorisi açısından uygun ve istenilen temelleri içerip içermediği hususlarında tartışmalar mevcuttur. Normatif olarak, hem Barry hem de Hayward, ekolojik merkezli yaklaşımı uygulanabilirliği ve tutarlılığı açısından sorgulamış ve Yeşil Teorinin temelini yumuşak insan merkezli yaklaşım içerdiğini iddia etmişlerdir (Paterson, 2005, s. 239).

2.2. Büyümenin Sınırları

Yeşil teorinin ikinci desteği büyümenin sınırları yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, “*The Limits To Growth*” adlı kitaptan etkilenmiştir. Bu kitaba göre, insan topluluklarının aşırı ekonomik ve nüfus olarak büyümesi krizlerin ortaya çıkmasını karşılıklı olarak etkilemektedir. Fakat bu yaklaşım hemen çürütülmesine rağmen; yeşil teorisyenler, bu kitabın öne çıkan sonuçlarını dikkate almışlardır. Bunların ilki, teknolojik çözümler krizleri erteleyebilmesi ama belli bir noktada oluşumuna engel olamamasıdır. İkincisi, aşırı büyümenin doğası gereği, tehlikelerin göreceli olarak gereğinden fazla depolanmasının, sonuçlarının birden felaket derecesini artırabilmesidir. Son olarak ise, büyümeye ilişkin problemlerin birbirleriyle olan ilişkiliğidir (Paterson, 2005, s. 240-241).

Bu sebepten dolayı teorisyenler, sürdürülebilirlik kavramını ele almıştır. Bu kavram ikinci dalga yeşil politikayla beslenmiştir. Bu dalga, çevresel adalet, çevresel haklar, çevresel demokrasi, çevresel aktivizm ve çevresel vatandaşlık kavramlarının yeni, yerel, sınır aşan ve küresel kavramlarını üretmiştir (Eckersley, 2013, s. 270-271). Dolayısıyla bu dalga, çevrecilik, World Commission on Environment and Development (WCED) tarafından yaygınlaştırılan ve World Conservation Strategy’de bir konsept olarak kullanılan sürdürülebilir gelişme kavramına odaklanmıştır. Bilindiği üzere sürdürülebilir gelişme kavramı, çevresel sorunlara başarıyla cevap veren büyümenin, gelişmeyle olan uyumunu öngörmektedir. Teorisyenler, bu kavramı dengelileşme ve endüstrileşmiş ülkelerde mal ve enerji verimliliğini dolayısıyla ekonomik çıktıyı azalttığından reddetmektedirler. Onun yerine

post-gelişim perspektifine yoğunlaşarak, kavrama küresel ekoloji perspektifinden yaklaşmaktadırlar. Böylelikle büyüme ve gelişme arasında bir ayrıma giderek, uygulamada ekonomik büyümeyi, sürdürülebilir gelişmenin özü olarak kabul etmişlerdir.

2.3. Gücün Âdemi Merkezileşmesi

Yeşil teorinin üçüncü desteği âdemi merkezizettir. Bu yaklaşıma göre; yeşiller, sürdürülebilirlik hususunda etkili olmasında mevcut milli devlet yapısını hem çok büyük hem de çok küçük görmüşlerdir (O’Riordan, 1981, s. 303-307). Çünkü mevcut sistem ortak alanların mülkiyeti trajedisine yol açtığından etkisi büyük olmasına rağmen çözüm için küçük kalmaktadır (Paterson, 2005, s. 242).

Ortak alanların mülkiyeti kavramına gelince; bu kavram bilindiği üzere, ortak kaynakları kullananların, kendileri dışındakilere verdikleri zararın maliyetini karşılamamalarından dolayı ortaya çıkan negatif bir sonuçtur. Bu kavramın merkezi küresel siyasi yapıları sürdürülebilirliğe ulaştırmak için davranışta değişikliğe yol açabileceği yönünde tartışmalar mevcuttur. Zaten teorisyenler de, mutlak idare fikrine değil, onun küresel ölçekte olma fikrine karşıdırlar. Çünkü onlar, ortak alanların mülkiyeti kavramından yola çıkarak, yani bir bakıma anarşist bir çözümle, küçük ölçekli ve özerk toplulukların küresel ağlardan oluşan ilişkileri öngörmektedir. Bu topluluklar, iki önemli farklılığa sahiptir. Bunlardan biri, topluluklar içindeki ilişkiler, özgürlükçü, eşitlikçi ve katılımcı olmalıdır. Diğer de; bu topluluklar özerk olduğu halde enternasyonalist olmalıdır.

Herkesin bildiği “Global Düşün, Yerel Hareket et” sloganı yeşil teorisyenlerince ortaya atılmış bir slogandır. Dolayısıyla teorisyenler, devletler bugünün çevresel krizlerinin müsebbibi olarak gördüğünden ötürü devlete karşıdır. Çünkü küçük ölçekli topluluklar, çevrede meydana gelen bozulmalar ve çevrenin desteklenmesine daha duyarlıdır (Paterson, 2005, s. 243-244).

Teorisyenler, devletin yerine “common” kavramından bahsetmektedir. Bu kavram “public” kavramından farklıdır. “Common” kavramı, “public” kavramının tersine, devletin kurallarıyla değil, informal olarak bağlı olduğu toplum tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde yönetilen ortak alanlardır. Böylelikle, her türlü çevresel problemin kaynağı olan devletçe yönetilen kamu alanında (public) sağlanan eşitsizlikler anarşiye yol açmaktayken, topluluklarca yönetilen ortak alanlarda sağlanan eşitlikle anarşi ortamı bulunmayacaktır. Çünkü güç ve gelirdeki belirgin eşitlik, sistemin üzerinde hâkimiyet kurulmasını ve hakkın gaspını engellemektedir. Ayrıca yerel ölçekte karşılıklı bağımlılık işbirliğini kolaylaştırırken, birinin diğerine olan bağımlılığı, uyulması gereken kuralları ve tanıma kültürünün kökleşmesine yardımcı olmaktadır (Paterson, 2005, s. 245-246).

Bu düşünceye de çeşitli eleştiriler gelmiştir. Bunlardan ilki, küçük ölçekli toplumların karşılıklı işbirliğine vesile olan ortamları, oldukça sınırlı ve potansiyel olarak çıkarıcıdır. Başka bir deyişle; bu durum toplulukların sorunları sadece kendi penceresinden görmesine yol açmaktadır. İkinci itiraz noktası âdemi merkezizettin yaklaşımının bugünkü devlet yapısını reddetmesiyle ilgilidir. Çünkü bugünkü sistemde, küresel çapta meydana gelen çevresel problemlerin etkili mekanizmalar yoluyla, çözümünün bahsedilen küçük ölçekli topluluklarla gerçekleştirilmesi zordur. Yani, bu sorunlarla baş edebilecek ve uymayanlara yaptırım uygulayabilecek mekanizmalar devlet bünyesinde bulunmaktadır (Paterson, 2005, s. 246-247).

Kısaca, yazılanlar dâhilinde yeşil teori, devletler sistemini reddetmektedir. Teori gücün, yeni siyasi otorite şekillerinden ziyade devletin altındaki siyasi topluluklarına verilmesi hususunu tartışmaktadır. Bu topluluk kavramı yalnız siyasi olmak zorunda değildir.

Ekonomik ve sosyal organizasyonlar da olabilmektedir. Bu doğrultuda üretilen politikalar problem çözümünden ziyade çözümseldir (*hem açıklayıcı hem de normatif olduğundan*). Diğer teorilerle karşılaştırıldığında, insan-doğa ilişkisi ve ekolojik merkezli doğa ilişkisinin tüm ilişkilere uygulanmasına, büyümenin sınırlarına ve ademi merkezizetiği odaklanmasıyla kendine has bir perspektif taşımaktadır. Dolayısıyla, bu teorinin amacının insanlığın yüzleştiği ve yüzleşeceği ekolojik krizlere açıklama getirmek ve normatif temeller sağlamak olduğunu söylemek yanlış değildir (Paterson, 2005, s. 254-257).

Ayrıca teorisyenler, güvenlik tehditlerinin etkisizleştirilmesi kapsamında çevresel güvenliğe de katkı sağlamışlardır. Onlara göre; insanlık ve çevreyi kontrol etmek güvenlik üretmek için yeter sebeptir. Çevresel bir sorun, küresel ısınma, yiyecek güvenliği, su sorunu gibi konuların devletlerin hatta devletler içinde yer alan toplumların kendi aralarında çıkabilecek olan çatışmaları tetikleyebileceğini ya da bu tip problemlerin iyi yönetildiği takdirde barışı artırabileceğini söylemişlerdir (Eckersley, 1992, s. 281-282).

3. YEŞİL TEORİNİN BAŞLICA KAVRAMLARI

3.1. Sürdürülebilir Kalkınma

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun (Brundtland Komisyonu olarak da bilinmektedir.) 1987 yılında yayımladığı, Ortak Geleceğimiz adlı raporunda ilk kez resmi olarak kavramsal bir çerçeveye oturtulmuştur.

Brundtland Komisyonu raporunda, “Bugünün gereksinim ve beklentilerini, gelecek nesillerin kendi gereksinim ve beklentilerini karşılayabilme olanaklarından ödün vermeksizin karşılayabilmek” (WCED, 1987), biçiminde ifade ederek, ilk kez, Sürdürülebilir Kalkınma kavramını tanımlamıştır (Urungu, 2014, s. 133-164).

Popülaritesi yüksek olan, Sürdürülebilir kalkınma fikrine, yeşil teorinin kendi içinde son derece tutarlı eleştirileri mevcuttur. Yeşiller, özellikle Brundtland raporunda geliştirilen sürdürülebilir kalkınma fikrinin, insan dışı çevresel öğelerle fayda odaklı ve çıkarıcı bir ilişki modeli önerdiği için tamamen yanında yer almamaktadırlar. Yeşillere göre sürdürülebilir kalkınma fikri, nesil içi ve nesiller arası eşitliği ve dengeyi sağlamaya yönelik iyi bir çaba olsa da türler arası ve farklı türlerin nesilleri arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik hiçbir çaba içermemesi yönünden zayıftır. İlkesel yönü oldukça kuvvetli olan yeşil teori, sürdürülebilir kalkınma fikrini de eksik bulmakta; insan merkezliliği eleştirmekte ve çevre merkezliliği savunmaktadır (Ünal, 2014, s. 229).

3.2. Eko-gelişme

Eko-gelişme fikri, Brundtland Raporunda, Sürdürülebilir kalkınma kavramıyla aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma kadar benimsenmeyen, Eko-gelişme kavramı “bölgesel veya yerel düzeyde, içinde yaşanılan ekolojik çevrenin olanaklarını ve sunduğu kaynakları akılcı kullanan, uygulanan teknolojik seçeneklerin ekolojik çevre ve toplumun diğer gereksinimlerini de gözetmesini de içeren bir gelişme” olarak tanımlanmaktadır (Urungu, 2014, s. 133-164).

3.3. Ekosistem

Belirli bir alanda bulunan canlılar ile bunları saran cansız çevrelerinin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik arz eden ekolojik sistemlere ‘ekosistem’ adı verilmektedir. Doğal çevre ekosistemdir. Doğal çevre insan eliyle oluşmamış kendiliğinden meydana gelmiş olan çevredir.

İnsan yaşamı ve doğal yaşam çeşitli dengeler üzerine kurulmuştur. İnsanın çevreyle oluşturduğu ilişki en büyük dengelerden biridir. Bu sistemler arasındaki ilişkiler çoğunlukla kişiler tarafından fark edilmeyecek kadar uzun ilişki halkalarıyla birbirine bağlı ve uzun süreli olabilmektedir. Bu doğal sistemlere dışarıdan gelebilecek etkiler sonucu doğal dengeyi oluşturan zincirin halkalarında meydana gelen kopmalar zincirin tamamını etkileyerek bu dengenin olumsuz yönde etkilenmesine neden olacaktır. Canlılar ile cansız çevre elementleri birbirleriyle sıkı ilişki halindedir. Biri olmadan diğersinin düşünülmesi imkânsızdır. Karşılıklı olarak madde alışverişi yapacak biçimde birbirlerine etki yapan organizmalarla, cansız maddelerin bulunduğu herhangi bir doğa parçası bir ekosistem olarak adlandırılmaktadır.

Küresel ekoloji ve ekosistem yazınında, Wolfgang Sachs, Pratap Chatterjee, Matthias Finger, Vandana Shiva ve The Ecologist and Third World Resurgence gibi dergiler başlıca katkıyı yapmıştır. Genel olarak yazın, iki konu üzerine odaklanmıştır. İlki, çevre problemlerinin temelindeki asıl problem iken; diğeri, oluşturulan yeşil vizyonda topluluk tarafından belirlenen ortak alanların ıslah ve korunmasıdır.

3.4. Ekosentrizm

İnsanoğlunun, doğayla ilişkilerinde uyması gereken davranışlara rehberlik eden normlardır. Ekosentrizm kavramı ilk kez Aldo Leopold (1887-1948) 'un kitabında (A Sand County Almanac (1949) geçmiştir. Aldo Leopold'a insan doğa ilişkilerinde ekosentrizm diye adlandırdığı, yeni bir etiğin, kurallar bütününün olması gerektiğini söylemiştir (Leopold, 1949, s. 1-14).

Gitgide günümüz dünyasında daha da hissettiğimiz ekosentrizm, evreni tanımlayan bütüncül dünya görüşüdür. Doğadaki canlı ya da cansız bütün varlıkların yalnızca var olmalarından dolayı her şeyin birbirine bağlı 'öz' değerleri olduğu varsayımına dayanır. Biosentrizmden farklı olarak canlı olmayan varlıkların da, ekosistemde bir öz taşıdığını ve canlı varlıklarla bağlı olduğunu öngörmektedir.

3.5. Derin Ekoloji

Yeşil teorinin en önemli akımlarından biri Derin Ekolojidir. Derin Ekolojinin bilinen kuramcısı Arne Naes, Derin Ekoloji perspektifini somutlaştırarak, ortaya koymuştur. Makalesinde; 1973 yılında ekolojik düşüncede iki sınırlı çevresi hareketin mevcut olduğunu, bunlardan birinin; profesyonel, büyük, zengin bürokratların zayıf bir şekilde ortaya, koydukları, daha çok nüfus ve kaynak sorunlarıyla ilgilenen klasik çevrecilik olduğunu, diğersinin ise; doğaya bağlı kültürümüzde derin ve temel değişim ve gündeme getiren, o dönem henüz fazla bilinmeyen derin ekoloji hareketi olduğunu belirtmiştir (Özer, 2001, s. 71).

Naes, Derin Ekoloji kuramını ortaya atarken; ekolojiyi derin ve sığ ekoloji olarak ikiye ayırmıştır. Sığ Ekoloji kirlilik ve kaynak tüketiminin, yaşamı doğrudan ve kötü şekilde etkilediğini öne sürmektedir. Ona göre, Derin Ekolojinin ilkeleri karmaşıklık, çeşitlilik, ortak yaşam ilkelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Derin Ekoloji, insanların ve insanlara dışındaki canlıların değerli olduğunu, bu nedenle bütüncül bir yaklaşımla, çevre odaklı gözlüğümüzü takarak, doğayı değerlendirmek gerektiğini vurgulamaktadır.

Derin Ekolojiye göre günümüzde insanoğlu ile dünyadaki diğers canlılar arasında çatışma yaşanmaktadır. Çatışmayı engel olmak amacıyla mevcut politikalar değiştirilmelidir. Bu bağlamda gerçekleşecek ideolojik değişim, hayat standardını geliştirmek üzerine olması zorunludur. Yaşam kalitesini artırmak üzerine politikalar geliştirilmesi gerektiği fikrini savunmaktadır. Bu durumun olabilirliği için, Devletin bakış açısını değiştirmesi gerekmektedir (Özer, 2001, s. 71).

3.6. Ekofeminizm

Ekofeminizm kavramı ilk kez 1970'lerde Francois D'eubonne tarafından ortaya atılmıştır. Kadınların doğanın sömürüldüğü gibi sömürüldüğü fikrini vurgulamaktadır. Batılı ülkelerde yaratılmış olan bu akım, doğaya haksızlık yapıldığını inanmakta ve aynı haksızlıkların kendilerine yapılmakta olduğuna, doğayla kadın arasında önemli bir bağın bulunduğuna her ikisi arasında önemli bir bağın varlığına işaret etmektedirler.

Yeşil teorinin diğer bağlularında olduğu gibi teklik, şematik bir şekil içermemektedir. Bunun nedeni de bütün ekofeminist grupların fikir birliğine vararak harekete geçebildikleri tek bir formül bulamayışları olarak değerlendirilmektedir.

Ekofeminizm şu dört gruba ayırarak incelenmektedir.

- Liberal Ekofeminizm
- Kültürel Ekofeminizm
- Sosyal Ekofeminizm
- Sosyalist Ekofeminizm

Bu dört akımın hepsi de insanla doğa arasındaki ilişkilerin geliştirilip düzeltilmesi üzerine durmaktadır (Merchant, 1983, s. 1-10).

3.7. Çevresel Adalet

Çevresel adalet kavramı 1980lerin başlarında Amerika Birleşik Devletlerinde gelişmiş bir kavramdır. İki farklı kullanımı bulunmaktadır (Miller ve Tyler, 2003, s. 5). Birincisi Amerika'da gelişmiş, çevrenin yararı ve zararıyla adil bir şekilde pay edilmesi gerektiğini anlatan bir toplum hareketini tanımlamak için kullanılmaktadır. İkincisi ise disiplinler arası bir yazım olmakta, çevre kanunu, çevre hukuk, çevre yönetimi, çevre planlaması, çevre planlaması, politik ekoloji ve sürdürülebilir çevre kavramlarını içermektedir (Schlosberg, 2007, s. 1-6).

3.8. Çevresel Haklar

Çevresel hakları savunanlar, insan odaklı yaklaşımla üretilen hak anlayışının zararını öne sürmektedir. İnsan odaklı hak yaklaşımının, çevreye ve insanoğlunun kendisine zarar verdiği fikriyle temellendirilmiştir. Çevre odaklı yaklaşımla yazılmış haklardır. İnsan haklarını çevreye uyumlu ve duyarlı hale getirme amacıdadır. Batı ülkeleri kamuoyu tarafından insan haklarını yeşillendirmek kavramıyla tanınmıştır.

3.9. Çevresel Vatandaşlık

Çevresel Vatandaşlık; ekolojik çevrelerini koruma ve kollama yönünde zorunlulukları ve sorumlulukları olduğu anlayışına sahip olan vatandaşı anlatmaktadır (Rondinelli ve Berry, 2000, s. 70-84). Çevresel vatandaşlık kavramı devlet ve toplum arasındaki uzlaşmanın bir boyutu olarak ortaya çıkmıştır. Çevresel vatandaşlık kavramı kapsamında günümüz vatandaşının çevreye ve doğaya karşı bilinçli ve sorumluluklarının farkında olması gerektiği vurgulanmıştır.

4. YEŞİL TEORİ VE GÜVENLİK

Yeşil teorinin güvenlik algısının en temel konusunu, çevresel sorunların uluslararası ilişkilere etkileri ve bu çevresel sorunların nasıl giderilebileceğini teşkil etmektedir. Bu kapsamda, yeşil teorinin güvenlik algısının boyutu, en başından beri sınıraşan ve devlet üstü bir nitelik taşımaktadır. Çevresel sorunların sınırlara bağlı kalmayan niteliği bunun nedeni olmaktadır.

Diğer taraftan, bazı çevresel sorunlar mahalli ölçekli olabileceğinden dolayı, yeşil teorinin güvenlik algısı sadece dünya ölçeğiyle sınırlı kalmamakta, kişi ve toplum düzeyi de kullanılmaktadır. Dolayısıyla, çevresel sorunların güvenliğe olan etkilerini yeşil teori gözüyle inceleyen çalışmaların, kişi, toplum, devlet, bölge ve dünya çevresel sorunlarla baş etme kabiliyetlerini incelediği söylenebilir (Ünal, 2014, s. 193-206).

Yeşil teori ve güvenlik ilişkisinin vücut bulmuş hali çevresel güvenlik kavramıdır. Çevresel güvenliğin bir tanımının yapılması gerektiğinde ise oldukça işlevsel ve fakat insan merkezli olan şu tanım kullanılabilir: “Bugün ve gelecekte ekosistemdeki yaşam destek sistemleri ve insan ihtiyaçları için gerekli varlıkların arzının, ulaşılabilirliğinin ve idaresinin sürdürülebilirliği ile yoksulluğun ve çatışmaların azaltılması için çözümlerin üretilmesi.” olarak ifade edilebilir (Hecker, 2011, s. 12).

Çevresel güvenlik kavramının içinde, çevre ile herhangi bir bağı bulunan her konu içerilebiliyor olsa da en başta gelen bazı konular, ormansızlaşma, çevresel bozulma, iklim değişikliği ve küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, kaynakların kıtlığı ve kötü yönetimi, kuraklık, kirlilik, biyolojik çeşitliliğin ve var olan türlerin nüfuslarının azalması ve bütün bunlardan kaynaklanabilen çatışmalar, istikrarsızlıklar ve göçlerin sebep olduğu sıkıntılar olarak belirlenmektedir.

Bazı konular, etkilerinin çapı dolayısıyla, birçok alanı etkilemektedir. Bunlardan en önemlisi küresel ısınmadır. Dünyanın küresel ısınmanın sonuçlarından biri olan deniz seviyelerinin yükselmesi bazı küçük ada devletlerinin (Kiribati, Tuvalu, Maldiv vb.) yok olması düzeyinde tehdit etmektedir (Ünal, 2014, s. 193-206).

5. SONUÇ

Sonuç olarak, yeşil teori diğer eleştirel teorilerin de genel özelliği olan kurtuluşu (emancipation) sağlama çabası içindedir. Feminist teori, kadınların erkek egemenliği ve baskısından kurtulmasını ana amacı olarak alıyorsa, yeşil teori de doğanın insan egemenliği ve sömürsünden kurtulmasını temel sorunsalı olarak almaktadır. Diğer eleştirel teorilerle ortak amaç gütmekte, kısacası mevcut sistemi eleştirerek sistemde köklü bir değişiklik yapılması ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Problem çözücü uluslararası ilişkiler teorileri, Batı temelli pozitivist epistemoloji ve bilimsel gerçeklikle, birçok ekolojik sorunu devlet merkezli ve çevresel krizler temelinde ele almıştır. Bu nedenle ne sorunlar saptanmış ne de sorunlar çözülmüştür. Yeşil Teori, bu eksikliği tamamlamaya, önemli ve işlevsel katkıları olmuştur.

Diğer Uluslararası İlişkiler teorilerine kıyasla yeni sayılabilecek bir teoridir. Metodolojik olarak neyi benimsediği henüz tam olarak belli değildir. Ama pozitivist olmadığı ve pozitivistin insanı ve çevreyi nesneleştiren doğasından ötürü ona karşı olduğu (post pozitivist) söylenmesi gerekmektedir.

Yeşil teorinin özerkliğini kazanma konusunda yaşadığı sıkıntıların sebeplerinden birisi de, çevresel sorunlar hakkında yapılan bilimsel çalışmaların sıklıkla kendi aralarında çelişmeleridir. Çevresel sorunlar etki ve sebepleri bakımından olabilecek en üst düzeyde karmaşık oldukları için, haklarında yapılan bilimsel çalışmalarda da bu karmaşıklık göze çarpmaktadır. Bilimsel çalışmaların birbirleriyle çelişmeleri sonucu, yeşil teorinin yaptığı çağrının etki alanı kısıtlı kalmaktadır.

Ayrıca çalışmaların çeşitliliği ve farklılığından dolayı, realizm gibi şematik bir teori izlenimi vermemektedir. Bu özelliğiyle, içine konulan her şeyi alan, yamalı bohçaya benzetildiği de olmaktadır.

Yine de, hem teorinin hem de çevresel sorunlar hakkındaki yazımın gelişmesi paralelinde, çevresel konular hayatın içine gitgide daha çok girmeye başlamıştır. Bu bağlamda Yeşil Teori; çevresel sorunlara dikkat çekerek, ana maksatlarından birini yerine getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. (1996) "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1), 71-114.
- Eckersley, R. (1992). *Environmentalism and Political Theory: Towards and Ecocentric Approach*. New York: State University of New York.
- Eckersley, R. (2013). "Green Theory". T.Dunne. *International Relations Theory: Dicine and Diversity*, (266-283). Oxford: Oxford University Press,.
- Günseli, T. (1996). Ekofeminizm Amaçları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, 81.
- Hecker, J. H. (2011). *Peace and Sustainable Development Through Environmental Security: A Methodology for Environmental Security Assessments*. Hague: Institute for Environmental Security.
- Leopold, A. (1949). *A Sand County Almanac*. Oxford New York: University Press.
- Merchant, C. (1980). *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. San Francisco: Harper & Row.
- Miller, Jr., Tyler G. (2003). *Environmental Science: Working With the Earth* (9th ed.). Pacific Grove, California: Brooks/Cole.
- O'Riordan, Timothy (1981). *Environmentalism*. 2. Baskı. Oxford: Routhledge,.
- Özer, M.A. (2001). Ekolojik Harekette Yol Ayrımı: Yeşiller Ve Derin Ekoloji. *Yerel Yönetim ve Denetim*, 6 (9), 71.
- Paterson, M. (2005). *Green Politics*. Burchill S. *Theories of International Relations*. 235-257. New York: Palgrave MacMillan,.
- Rondinelli, D. A. ve Berry, M. A. (2000). Environmental Citizenship in Multinational Corporations: Social Responsibility and Sustainable Development, *European Management Journal*, 18(1), 70-84.
- Schlosberg, D. (2007) *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*. Oxford: Oxford University Press.
- Urungu A. (2014). Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı, *Antropoloji Dergisi*, Sayı: 24, 133-164.
- Ünal, S. (2014). Yeşil Teori ve Güvenlik, Şen O. ve Çıtak E. *Uluslararası İlişkiler Güvenlik Teorik Değerlendirmeler*. 193-206. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Karacaoğlan Yerleşkesi, Fakuşağı Mah., 80000, Osmaniye / Türkiye
<http://dergipark.gov.tr/oskauibfd>
iibfdergi@osmaniye.edu.tr
+90 328 827 10 00